

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Villem Lõbu

**Majanduskriisi mõju poliitika tegemise Euroopa tasandi
tähtsusele ja Euroopa Parlamendi valimisaktiivsusele**

Magistritöö

Juhendaja: Kristjan Vassil, PhD

Tartu 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Villem Lõbu

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Euroopa Parlamendi valimiste olemus	9
1.1 Euroopa Parlamendi valimiste struktuur	9
1.2 Euroopa Parlamendi valimiste iseärasused	10
1.3 Teisejärgulised valimised	12
2. Valimisaktiivsust mõjutavad faktorid.....	15
2.1 Kultuurilised ja demograafilised faktorid.....	16
2.2 Institutsionaalsed faktorid	17
2.3 Euroopa tasandile eriomased faktorid.....	19
2.4 Majandusliku olukorra mõju valimisaktiivsusele	20
2.5 Aktiivsust mõjutavate tegurite rakendamine	22
3. Majanduse mõju hääletamisele.....	25
3.1 Majandusliku hääletamise teooria.....	25
3.2 Inflatsioon, tööpuudus ja SKP	27
3.3 Indiviidi arusaam majanduslikest teguritest	28
3.4 Majandusliku olukorra tunnetamine üksikisiku vaatevinklist.....	29
4. Hüpoteesid ja kasutatav metoodika	30
4.1 Hüpoteesid	30
4.2 Kasutatav andmestik ja metoodika.....	33
5. Empiirilised tulemused.....	38
5.1 Makrotasandi majandusnäitajad ja valimisaktiivsus EP valimistel	38
5.2 Indiviidi hinnang majanduslikule olukorrale ja EP valimised	41
5.3 Järeldused ja arutelu	49
Kokkuvõte	53
Kasutatud Kirjandus	57
Summary	63
LISAD	67

Sissejuhatus

Peale Teist Maailmasõda on olnud Euroopa poliitiliskultuuriliste arengute keskseks teemaks integratsioon. Algusest peale on EL'i ideega kaasnenud arvamus, et Euroopa tõeline poliitiline integratsioon saab kaasneda vaid tugeva majandusliku koostööga. Euroopa integratsiooni klassik Ernst Haas jõudis seisukohale, et ülekandumise (*spillover*) mehhanism käivitab protsessi, mis viib tahtmatult suurema koostöö ja riikide-ülese (Euroopa tasandi) valitsemise tugevnemiseni (Haas, 1961; 366-392). Sellest loogikast tulenevalt tõstatub ka käesoleva töö uurimusküsimus: kas ja kuidas on 2008. aastal alanud majanduskriis mõjutanud Euroopa otsustustasandi tähtsust tavalise indiviidi seisukohast lähtudes.

Üheks verstapostiks aastakümneid kestnud riikide vahelisel integratsiooniprotsessil on olnud Euroopa Parlamendi (EP) moodustamine, mida alates 1979. aastast on tehtud liikmesriikides läbiviidavate valimiste kaudu. Kolme aastakümne jooksul on valijaskond kasvanud Euroopa Liidus (EL) pea kaks korda ning valitud rahvaesindajad peavad tegema otsuseid poole miljardi inimese eest, üritades mitte kahjustada sealjuures 28 liikmesriigi huve. Vastutus on suur ning EP on ainus Euroopa tulevikku määravatest institutsioonidest, mis on otsevalitav. Seetõttu on püsivalt langev osalus EP valimistel pannud mitmeid uurijaid muretsema EL'i legitiimsuse pärast ning palju on räägitud kasvavast demokraatia defitsiidist (Follesdal & Hix, 2006; 535). Sisuliselt juba alates esimestest EP valimistest 1979. aastal, on teadlased fikseerinud nähtuse nimega teisejärgulised valimised (*second-order elections*), mis ühena oma omadustest kinnistab EP valimised vähem olulistena ja väiksemat osalusaktiivsust omavatena, kui riiklikud valimised (Reif & Schmitt, 1980; 8). Lisaks allajäämisele liikmesriigitasandi valimistele, on kodanike osalemine langenud ka võrreldes eelmiste EP valimistega ning seda kõigil seitsmel EP valimistel 1979-2009. 2009. aastal oli üldine valmisaktiivsus 43%, kusjuures 28st liikmesriigist 18 oli see alla 50%¹.

Lisaks langevale kodanike huvile, mille väljenduseks EP valimisaktiivsust reeglina peetakse, on viimastel aastatel Euroopa integratsiooni jätkuvusele väljakutse esitanud

¹Turnout at the European elections (1979–2009). European Parliament. (Vaadatud 30.04.2014).

ühenduse senises ajaloos pretsedenditu majanduskriis. Majanduskriisi puhkemisele 2008. aasta lõpus järgnes mitmetes EL'i riikides seninägematu majandusliku käekäigu langus, mis lisaks eraisikutele ja ettevõtetele paiskas majanduslikku kaosesse ka mitmed riigid. Koheselt tekkisid ka jutud võimalikust EL'i ja eurotsooni lagunemisest ning räägiti tõsiselt selliste sündmuste arengutega kaasneda võivatest stsenaariumitest (Eichengreen, 2010; 13).

Teisalt on aga kõnealune majanduskriis pannud riike otsima senisest suuremat koostööd, seljatamaks riigipiire ületavaid maailmamajanduslikke muresid. Viimastel aastatel oleme saanud senisest enam meedia vahendusel jälgida Euroopa erinevate riigipeade ning valitsusjuhtide vahel toimuvaid kohtumisi ja arvamused vahetusi, päästeplaanide, solidaarsusfondide, abipakettide, stabiilsusmehhanismide ja muude taoliste riikideüleste poliitika valdkonda tähtsustavate ettevõtmiste algatamist. Globaliseerumisega kaasnev majanduslik avatus ja vastastikkune sõltuvus on muutnud senisest oluliselt segasemaks arusaama riikide majanduslikust vastutusest ning teinud keerulisemaks tavakodanikul aru saada, kelle poolt ja millisel tasandil tuleks valimistel oma meelsusest otsustajatele teada anda (Duch & Stevenson, 2010; 105-203). Mainitu laseb püstitada oletuse, et majanduskriisi tingimustes on suurenenud Euroopa tasandi tähtsus eurooplase igapäeva elu seisukohalt olulistest valdkondades.

Sellise suundumusega paralleelselt võime kuulda ka arvamused, et kõnealune kriis, puudutades tervet maailmamajandust, ei ole lahendatav liikmesriigi tasandil (Hudson, 2008; 76). Võttes arvesse ühe liikmesriigi majanduse suhtelist väiksust tänapäeva maailmamajanduse kontekstis ning sellega kaasnevat tugevat sõltuvust üleilmse turu kaubanduspartnerite käekäigust, on nende seisukohtade loogika mõistetav. Niisiis tõstatub õigustatult küsimus, kas majanduskriis on kaasa toonud Euroopa tasandi tähtsuse tõusu, aidates niiviisi vähendada varem mainitud demokraatia defitsiidiga seotud kartusi.

Euroopa tasandi tähtsuse tõusu võib mõista mitmeti. Märgiks tasandi tähtsuse suurenemisest oleks kahtlemata poliitikute kasvav huvi üle-euroopaliste teemade vastu, EL'i institutsioonide volituste suurendamine liikmesriigi suhtes ning sellest omakorda tulenevad senisest ühtsemad reeglid erinevates sisepoliitilistes valdkondades ja kompaktsem välispoliitika. Kõigi selliste muutuste kaaslejaks peaks aga olema tasandi

legitiimsuse tõus läbi EL'i kodanike suurema tähelepanu Euroopa poliitikatasandile. Seetõttu on antud töös üksikisiku arvamusküsitluse kõrval peamise tasandi tähtsust näitava indikaatorina rakendatud EP valimisaktiivsust.

Esmapilgul võib seos majandusliku olukorra ja valimisaktiivsuse vahel tunduda täiesti olematu, sest nagu välja toodud, on EP valimisaktiivsus olnud alati languses, hoolimata majanduse arengusuunast. Siinkohal tasub aga silmas pidada, et kõnealune majanduskriis on olnud EL'i ajaloos oma sügavuse poolest ainulaadne ning kuna aastate jooksul on suurte hüpetega arenenud Euroopa riikide integreeritus, pole ükski varasem majanduse kõikumine andnud võimalust rakendada võrreldavas mahus Euroopa otsustustasandi meetmeid.

Et võimalikult täpselt hinnata majanduskriisi mõju valimisaktiivsusele, tuleb esmalt välja selgitada, mis nähtused valimisaktiivsust üldse mõjutavad. Selle teema varasemate uuringute kaardistamine moodustab suure osa käesoleva töö teooria peatükist. Valimisaktiivsuse languse põhjusena ühte ja kindlat faktorit välja tuua on raske. Teadlased on leidnud valimisaktiivsuse põhjustajana aegade jooksul väga palju muutujaid, milledest mitmed kahtlemata on kaasa rääkinud ka EP valimiste puhul, mis seletab ka asjaolu, et valimisaktiivsus ja majanduse käekäik seniste EP valimiste puhul sarnaseid trajektoore näidanud pole. Kuna antud töös on eesmärk tuvastada eeskätt mainitud majanduskriisi mõju, saame erinevate valimisaktiivsust potentsiaalselt mõjutavate muutujate hulgast välja arvata sellised, mis on majanduskriisi eelsetel (2004.a.) ja majanduskriisi aegsetel (2009.a.) EP valimistel eeldatavalt püsinud konstantsetena. Siiski võime ära märkida mitmed muutujad, mis majanduslike faktorite kõrval eeldatavasti valimisaktiivsusele mõju avaldavad.

Näiteks on varasemad uuringud kinnitanud, et kohest ja tugevat efekti valimistulemuses võivad anda institutsionaalset laadi muutused, nagu näiteks muutused valimissüsteemis. Euroopa riigid erinevad üksteisest valimiste kohustuslikkuse suhtes, samamoodi võivad kahtede valimiste vahel muutuda valimiste kuu- ja nädalapäev. Samuti võib valimisaktiivsus kõikuda oluliselt tulenevalt sellest, kas EP valimised juhtuvad kattuma mõndade teiste valimistega riigis või asuvad neile ajaliselt lähedal. Viimasel juhul võib esineda ühelt poolt suuremat valijate mobiliseerimist parteide ja meedia poolt, kuid samas ka valimisväsimumust (Franklin, van der Eijk & Oppenhuis, 1996; 306-331).

Kindlasti tuleb kontrollida, kas kahtede vaadeldavate valimiste vahel on veel mõni institutsionaalse protseduuriga seotud asjaolu muutunud. Teatav tähelepanu tuleb pöörata ka muutustele, mis sätestavad valijaks registreerimise protsessi, eelhääletamise perioodi, posti teel ja kodus hääletamist, elektroonilisi lahendusi hääletamise lihtsustamiseks ja valimissüsteemi proportsionaalsust (Blais, 2006; 111-125).

Lisaks mainitud asjaoludele on aktiivsust mõjutavatest faktoritest kõnealuse uurimisküsimuse puhul aktuaalne muutuja valimiste võitluslikkus. Varasemas kirjanduses on välja toodud, et valimisaktiivsust võib oluliselt mõjutada see, kui tihedat rebimist erinevate parteide vahel on oodata, kuna tihe rebimine sunnib kandidaate rohkem kampaaniaga pingutama, tõstab üksikisiku silmis tema hääle kaalu ning tagab suurema meedia kajastuse (Franklin, 2004; 1-31). Samamoodi on vajalik vaadata eraldi riike, kus valimised toimusid 2004 (Rumeenias ja Bulgaarias 2007) esmakordselt, kuna on väidetud, et olukorra uudsus omab teisejärguliste valimiste loogikat hägustavat efekti (Franklin, 2001A; 309-328).

Testimaks EP valimisaktiivsuse ja kõnealuse majanduskriisi seost, saab välja tuua kaks peamist empiirilist lähenemist. Esimene neist kätkeb endas analüüsi, mis keskendub agregeeritud tasandi majandusnäitajatele, nagu SKP kasv, inflatsioon või tööpuudus ning nende võrdlemisele valimisaktiivsusega. Teise lähenemise keskmes on indiviidide majandusliku olukorra tunnetus, mida mõõdetakse küsitlusuuringutega. Esimene meetod annab meile lihtsustatud ülevaate suurest pildist, lubades teha järeldusi erinevate EL'i riikide võrdluses. Samas ei paljasta see meetod eurooplaste täpset käitumist oletatava seose kontekstis ning jätab palju ruumi peidetud muutujatele. Mikrotasandi vaatlus toetub küll juhuvaliku alusel luubi alla sattunud indiviidide eelistustele, kuid oletatavasti pakub see sügavamat pilguheitu eurooplaste käitumisse ning lubab otsida uuritavat seost suurema detailsusega. Samuti ei maksa unustada, et kui agregeeritud tasandi näitajad kasutavad ühiskonna majandusliku soorituse hindamiseks statistilisi näitajaid, siis mikrotasandi küsitluste puhul on tegu valija subjektiivse hinnanguga oma majanduslikule olukorrale, ehk sellega, kuidas majanduslikku situatsiooni tajutakse.

Uurimises jälgitava nähtuse ajaline raamistus on periood aastatel 2004-2009. Selle põhjus on tingitud EP valimiste aset leidmisest neil aastatel ning asjaolust, et mainitud EP valimiste järgselt on läbiviidud ka küsitlusuuringud, kust pärinevad kasutatavad

mikrotasandi andmed. Ühtlasi on nende kahe punktiga ajateljel märgitud majanduskriisi-eelne olukord, mida sümboliseerib 2004. aasta ning majanduskriisi keskpunkt, mida sümboliseerib 2009. aasta, mil majanduskriisi avapauguks loetud konsortsiumi Lehman Brothers pankrotist oli möödas poolteist aastat ning kriis oli jõudnud levida ka üle Euroopa (Colomer & Magalhaes, 2012). Toetun selles töös küsitlusandmetele, mis pärinevad European Election Studies (EES) egiidi all tegutseva koostöö projekti "Providing an Infrastructure for Research on Electoral Democracy in the European Union" (PIREDEU) andmestikust².

Töö on ülesehitatud neljaosalisena. Esimeses osas antakse ülevaade EP struktuurist, valimiste ajaloost ja valimistele eriomastest asjaoludest. Teises osas tuuakse välja varasema erialase kirjanduse poolt lahatud populaarsemad valimisaktiivsust mõjutavad muutujad. Samuti tehakse argumenteeritud järeldused selgitamaks välja, milliseid neist tuleks antud uurimuse kontekstis pidada potentsiaalseteks kõrvalmõjuriteks. Kolmandas osas esitatakse hüpoteesid ja tutvustatakse kasutatavat metoodikat. Neljanda töö osa moodustab tulemuste analüüs.

² <http://www.piredeu.eu/public/Overview.asp> (vaadatud 12.05.2014)

1. Euroopa Parlamendi valimiste olemus

Järgnevas peatükis annan ülevaate Euroopa Parlamendi valimiste olemusest, kirjeldades selle ajalugu ja peamisi iseloomulike toimimise loogikaid. Sellega seoses kirjutan lahti valimissüsteemi ja selle erinevused võrreldes enamike riiklike valimistega. Kolmandaks annan ülevaate teisejärguliste valimiste kontseptsioonist ja selgitan, miks Euroopa Parlamendi valimisi nähakse tavaliselt selle lähenemise musternäidisena. Selles peatükis saavad selgitatud põhjused, miks EP valimised on reeglina madalama valijate osavõtu määraga.

1.1 Euroopa Parlamendi valimiste struktuur

Euroopa Parlamendi valimisi on peetud alatest 1979. aastast. Vähem kui 200 miljoniline valijaskond määras nende valimistega ametisse 410 saadikut, kusjuures valimisaktiivsus oli 63%. Iga viie aasta järel toimuvatel valimistel on edasiste aastate jooksul pidevalt kasvanud elektroraat ja ka saadikukohtade arv. Selle peamiseks põhjuseks võib pidada liikmesriikide arvu kasvu, mis on jõudnud 1979. aasta 9-lt praeguseks 28-ni, kusjuures pool miljardit inimest määravad valimistel 751 saadikukoha saatuse³. Saadikukohtade arv on seotud riigi suurusega, kuid pole täiesti proportsionaalne. Väiksematele riikidele annab eelise minimaalne ja maksimaalne lubatud liikmete arv, mis sätestab degressiivse proportsionaalsuse nii, et riigiti on saadikukohti kõige vähem 6 (Malta, Luksemburg, Küpros, Eesti) ja kõige rohkem 96 (Saksamaa). Sellest tulenevalt on elanike arv ühe parlamendiliikme (MEPi) kohta näiteks Luksemburgis 11 korda suurem kui Hispaanias

³ Efficient and modern institutions. The Treaty of Lisbon: The treaty at a glance. European Commission. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_en.htm . Vaadatud 21.01.2014.

või Prantsusmaal – asjaolu, mis on toonud kaasa küllalt palju kriitikat seoses EL'i valimissüsteemi küsitava demokraatlikusega⁴.

Kuidas korraldavad liikmesriigid neile ette nähtud saadikukohtade täitmise, ei ole universaalselt paika pandud. Kõigile kehtivad on vaid järgmised nõudmised: valimised peavad olema tüübilt proportsionaalsed (erandiks Suurbritannia (Blondel, Sinnot & Svensson, 1997; 243-272)) ning valimiskünnis ei tohi olla enam kui viis protsenti⁵. Proportsionaalse esindatuse määramiseks aga kasutatakse mõnes riigis suurima keskmise meetodit, teistes suurimate ülejääkide meetodit. Samuti on osades riikides kasutusel kinnised, teistes avatud nimekirjad. Mõnes riigis on territoorium jagatud mitmeks erinevaks valimisringkonnaks (Suurbritannia, Belgia, Malta, Iirimaa, Prantsusmaa). Ka valimiskünnis, mis ei tohi olla enam, kui 5%, on lubatu ulatuses riigiti varieeruv. Osades riikides – näiteks Belgias, Küprosel, Kreekas ja Luksemburgis - on (või on olnud) EP valimised kohustuslikud (Franklin, 2001A).

1.2 Euroopa Parlamendi valimiste iseärasused

Olulise Euroopa Parlamendi valimiste omapärana tuleb välja tuua üleeuroopaliste parteide rolli. Kuigi Europarlamendi valimistel on kandidaatideks liikmesriikide parteid ja poliitikud, moodustavad nad parlamenti pääsemise korral seal üle-euroopalised fraktsioonid, millede lähedus indiviidile ei ole võrreldav riikliku tasemega fraktsioonidega (Attina, 2006; 558). Näiteks kandideeris 2009. aasta valimistel 170 parteid 27 riigist, kuid valituks osutunute vahel moodustus vaid 7 üle-euroopalist fraktsiooni. On arusaadav, et sellise jaotuse puhul võivad sattuda kodumaal koostööd tegevate parteide esindajad erinevatesse leeridesse ja vastupidi, samuti murendab üle-euroopaliste fraktsioonide ühtsust samast riigist pärit saadikune puhul tihti esinev riiklikest huvidest tulenev koostöö (Hix, Noury & Roland, 2009; 821-831). Äsja kirjeldatuga seostub ka tihti väljatoodud asjaolu, et Euroopa tasandi institutsioonide kaugeks jäämist tavakodanikust põhjustab ka liikmesriigi tasandil tegutsevate poliitikute

⁴ Europäische Verfassung: Das Demokratiedefizit. Spiegel Online. 2 October 2003. Vaadatud 21.01.2014.

⁵ The European Parliament: Electoral Procedures.

(http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.3.4.pdf). Vaadatud 21.01.2014

„süü veeretamine“ mitte-rahuldavate poliitiliste tulemite eest „Brüsseli bürokraatlike nõudmiste“ peale, ehk Euroopa tasandile (Neunreither, 2007; 299-314). Selline praktika räägib vähesest vastutusest, mida parteid võtavad endale Euroopa tasandi poliitika suhtes ning aitab taaskord kaasa indiviidi ja Euroopa tasandi lõhele.

Teisena tooksin välja asjaolu, et Euroopa tasandi poliitilised institutsioonid on koostatud sedasi, et väga väike hulk otsustajaid esindab väga suurt hulka inimesi, mistõttu võib jääda inimestel mulje, et nende hääl ei saa selles protsessi iialgi kuuldavaks. Nii esindab umbes 500 miljonit eurooplast näiteks Europarlamendis kõigest 766 saadikut, mis muudab proportsiooni võrreldes enamiku liikmesmaadega väga suureks (võrdluseks Eesti 1,3 miljonit ja 101 saadikut)⁶. Kuigi Taagepera soovitatava esinduskoja suuruse mudelit arvestades pole erinevus väga suur (Taagepera, 2003; 165-185), on eriti väikeriigi valija vaatevinklist psühholoogiline efekt tõenäoliselt arvestatav. Kui võtta veel arvesse asjaolu, et 766st saadikust on ühe riigi otsustada vaid väikene osa, peame tunnistama siinkohal taas tõsiasja, et taoline struktuur ei mõju Euroopa tasandil kaasamõtlemisele soodustavalt.

Kolmandana märgin ära väga olulise Europarlamendi valimiste omapära: vähe sellest, et valimise järel enim hääli saanud fraktsioonist saab kodanik hääletada vaid väheste poolt, ei moodusta võitev fraktsioon ka valitsust, ehk antud kontekstis Euroopa Komisjoni (Neunreither, 2007). See on minu arvates tõenäoliselt üks enim Euroopa tasandi tähtsust seni vähendanud asjaolusid, sest tundub igati mõistlik eeldada, et valimised määravad ka täidesaatva instantsi koosseisu.

Nagu öeldud, peavad olema EP valimised proportsionaalsed ja valimiskünnise maksimaalne suurus on fikseeritud. See on üks faktor, mis soosib eurovalimistel väikeparteide head esinemist, sest reeglina ületab künnise rohkem parteisid. Eriti paistavad seda eelist ära kasutavat mitmed äärmusparteid, kes on tihti Euroopa tasandil valituks osutunud. Seda nähtust ja EP valimiste üldisemat olemust võtab hästi kokku teisejärguliste valimiste kontseptsioon (*second-order elections*), mida kirjeldan järgnevalt.

⁶ Ehin, P. 2012. Valimisuuringud, TÜ Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Võrdleva poliitika õppetool, loenguslaidid, 13.11.2012.

1.3 Teisejärgulised valimised

Selle mõiste juurutajateks on Reif ja Schmitt, kes oma 1980. ilmunud töös töid välja, et kuivõrd EP valimised on vähem tähtsad kui liikmesriigi valimised ning oma olemuselt peegeldavad esimesed paljusi teist, võime nimetada rahvusparlamendi (või presidendi) valimisi esmajärgulisteks valimisteks (*first-order elections*) ja EP valimisi tuleb vaadata kui kõigis liikmesmaades üheaegselt aset leidvaid teisejärgulisi valimisi (*second-order elections*)(Reif & Schmitt, 1980; 8). Teisejärguliste valimistena tuleb EP valimisi Reifi ja Schmitti arvates vaadata kolmel põhjusel: 1) tegemist on siseriiklike valimistega, kus kandideerivad liikmesriikide rahvusparteid, 2) rahvus-parlamendi valimistega võrreldes on valija jaoks EP valimistel palju vähem kaalul, kuna valimiste järel valitsust ei moodustata ning 3) valija karistab valitsuses olevaid parteisid (Reif & Schmitt, 1980; 8-15).

Esimesest ja teisest punktist oli juba juttu eelmises peatükis, kus kirjeldati EP valimiste üldist struktuuri. Allajoonimist väärib aga just asjaolu, mida Reif ja Schmitt esmajärjekorras mainivad: tegemist on teisejärguliste *siseriiklike* valimistega, sest debatis domineerivad konkreetse riigi sisepoliitilised arutelud üle-euroopaliste üle (Ehin & Solvak, 2012; 272). Lisaks keskmisest madalamale valimisaktiivsusele toob vähema tähtsuse omistamine teisejärgulistele valimistele kaasa ka paremad väljavaated väiksematele ja uuematele parteidele. Selle põhjuseks on südamega hääletamise (*voting with the heart*) eelistamine mõistusega hääletamise (*voting with the head*) üle (Kousser, 2004). See tähendab, et kui esmastel valimistel võib valija karta hääle raisku minemist, juhul kui tema suurim soosik ei ületa künnist, siis teisejärgulistel valimistel, mis nagunii esmastega võrreldavalt poliitilist tagajärge ei oma, ei pruugi valija sellepärast muretseda. Eriti mõistetav on see dünaamika riikide puhul, kus esmajärgulised valimised on majoritaarse süsteemiga ehk valituks osutumise künnis on kõrge.

Kolmandana väljatoodud asjaolu, et teisejärgulistel valimistel kipub valija karistama võimuparteisid, on seletatav mitmeti. Esiteks võib valija leida, et kuna suurt kaalul pole, võin hääletada partei poolt, keda ma tegelikult valitsust juhtima ei taha, kuid nii käitudes saadaksin signaali oma rahulolematusest valitsevale parteile. Teiseks võib

nähtust seletada esmajärguliste valimiste tsüklilisusega (Hix & Marsh, 2007). Selle lähenemise järgi valimised võitnud parteide populaarsus natuke peale valimisi pigem isegi tõuseb, kuid kukub seejärel kahtede valimiste keskpunkti kandis langusesse, et teha uus tõus natuke enne järgmisi valimisi (Goodhart & Bhansali, 1970; 10). Seega on valitsusparteid suhteliselt viletsamas seisus, kui EP valimised leiavad aset umbes kahtede rahvuslike valimiste keskel. Selliste arengute põhjust võib näha koalitsiooniparteide strateegilises soovis teha avalikkuse silmis ebapopulaarseid otsuseid pigem ajal, mil parlamendivalimised pole lähedal, ehk kahtede valimiste vahel. Samuti on välja toodud, et suured parteid ei soovi kulutada oma ressursse teisejärgulistele valimistele samas mahu, nagu esmajärgulistele, mistõttu on kampaania eelarved sarnasemad pisiparteidele, mis tõstab viimaste väljavaateid tähelepanu saada (Tuftes, 1975).

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et suurem osa teemakohasest kirjandusest näib Reif'i ja Schmitt'i tähelepanekutega laias laastus nõustuvat, mistõttu võib oletada, et teisejärguliste valimiste kontseptsioon on endistviisi kehtiv ka kolmkümmend aastat hiljem. Samas on aga integreerivas süsteemis keeruline väita, et osad teemad on ainult liikmesriigi põhised ja teisi tuleks lugeda Euroopa tasandile omasteks ning et teisejärgulisust saaks vaadata must-valgelt. Seetõttu võime ka eeldada, et mainitud kategooriates, mis tõendavad EP valimiste teisejärgulisust, võib aja jooksul olla tekkinud nihkeid, mis viitavad tugeva esmaste-teisaste valimiste jaotuse selgepiirilisuse ähmastumisele. Nii näiteks kandideerivad endiselt EP valimistel vaid rahvusparteid, kuid agenda ning isegi esitatud kandidaadid võivad erineda liikmesriigi valimistest ning see erinevusmäär võib ajas muutuda. Teiseks, kuigi endiselt EP valimiste põhjal valitsust ei moodustata, on aastate jooksul siiski üritatud tugevdada EL'i tähtsust ja tugevdatud institutsioonide volitusi. Kolmandaks, valitsusparteide karistamine EP valimistel võib olla tihti tingitud hoopis EP valimiste paiknemisest liikmesriigi tasandi valimistsüklis (st. valitsusparteide reiting ongi madalamal, mitte pole tegu karistamisega). Siia EP valimiste senisele dünaamikale varju heitvate asjaolude ritta tuleb lisada, et uurides just 2009. aasta valimisi, on ka Marsh ja Hix tõdenud, et vasakpoolsete parteide kasin valimistulemus on märk euroopa tasandi efektist, mis on vastuolus teisejärguliste valimiste loogikaga (Hix & Marsh, 2011; 4-15).

Selgitamaks majanduskriisi võimalikku mõju liikmesriigi ja Euroopa otsustustasandi tähtsusele valija silmis, heitkem esmalt pilk valimisaktiivsusele kui tasandi olulisuse indikaatorile.

2. Valimisaktiivsust mõjutavad faktorid

Valimiste aktiivsust potentsiaalselt mõjutavate muutujate hulk on võrdlemisi suur. Selles peatükis kirjutan lahti neist enim väljatoodud, andes ülevaate ka sellest, millistel juhtudel erinevad tegurid esinevad.

Franklin on jaganud inimesi valimiskastide juurde toovad põhjuseks kolmeks: ressursid, mobilisatsioon ja tahe mõjutada poliitikat (valimiste olulisus - *salience*) (Franklin, 2001B; 5). Ressursside teooria on üsna laialt uuritud, öeldes, et inimese valida minemise määravad teadmised, aeg ja raha. See aga ei suuda selgitada asjaolu, et suuremad käärid, kui erinevate sotsiaalsete gruppide vahel, esinevad valimisaktiivsuses erinevate riikide vahel. Mobilisatsiooni teooria pooldajad rõhutavad survegruppide, ametiühingute, parteide ja teiste sarnaste organisatsioonide olulisust valimisaktiivsuse kujundamisel (Gray & Caul Kittison, 2000). Selle lähenemise seletusvõimet pärsib aga asjaolu, et mobilisatsioonis ilmnevad erinevused on Euroopa puhul riigiti veel väiksemad, kui ressurside teooria alla käivate haridustaseme ja poliitika huvi puhul (Franklin, Mackie, Valen et al, 1992; 6). Need mõlemad kategooriad, koos valimiste tasavägisusega ja selle kaalukusega (kui palju võimu valimistega delegeeritakse) kujundavad kolmandana väljatoodu - tahte mõjutada poliitikat. Järgnevalt vaatame aga valimisaktiivsust suunavaid muutujaid lähemalt.

Detailselt lähenedes on erinevaid tegureid väga palju ning nende kaal valimisaktiivsuse mõjutamisel võib oleneda suurel määral ka konkreetset uuritavast situatsioonist. Erialases kirjanduses on näiteks muuhulgas välja toodud järgmisi võimalike faktoreid: valimissüsteem, rahulolematuse valitsemisega, poliitiline kultuur, riigi majanduslik seis, kampaania suurus, haridustase, kirjaoskus, valija vanus, valija perekondlik seis, valija jõukkus, valija sugu, ilm valimispäeval, valimispäeva nädalapäev ja kuu, korruptsiooni tase, eeldatav võrdne rebimine valimistel, tugevate vastanduvate gruppide olemasolu, huvi poliitika vastu, usk valimiste efekti, parteide sotsiaalse klassi põhisisu, isegi geneetika (Fowler & Dawes, 2008). Siin toodud nimekiri pole kindlasti lõplik. Et selles muutujate hulgas paremini orienteeruda, on mõistlik jagada muutujad oma tüübilt

kategooriatesse. Nii näiteks võib eristada kultuurilise loomuga faktoreid, demograafilisi faktoreid ja institutsionaalse loomuga faktoreid. Selle töö sihikust lähtuvalt pakuvad erilist huvi majanduslikud faktorid ja need faktorid, mis on konkreetset EL põhised.

2.1 Kultuurilised ja demograafilised faktorid

Kultuuriliste faktorite omapäraks on nende võrdlemisi pikaajaline kujunemisprotsess. Tihti on nad ka raskesti üheselt määratlevad ja mõõdetavad. Varasemast loetelust võiks siia liigitada poliitilise kultuuri kui sellise: usalduse valitsuse ja riiklike institutsioonide vastu, valitseva režiimi legitiimsuse, selle küpsuse astme ja arengutaseme, vastanduvate sotsiaalsete gruppide olemasolu, valijate huvi poliitika vastu, usu valimiste efekti jmt. Valijate aktiivsust võib mõjutada see, kas valimaskäimise traditsioon on uudne või põlvkondi pikk, kas ühiskond (ja kandidaadid) on tugevalt lõhestunud mööda vastanduvaid sotsiaalseid gruppe, kes tunnevad et nende julgeolek ja heaolu sõltub mõnest parteist jmt (Bingham Powell jr., 1986; 17-43).

Kultuuriliste faktorite hulka võib lugeda ka valimistega seotud eripärased käitumismustrid, mis iseloomustavad konkreetseid riike. Nii on Bingham Powell välja toonud USA-d iseloomustava nähtuse, mida võiks nimetada anti-kampaaniaks (*negative campaigning*) ehk konkreetse poliitiku või partei mustamiseks. Väidetavalt on sellisel traditsioonil valimisaktiivsust kahandav mõju (Bingham Powell Jr., 1986; 36). Lisaks erinevad riigid ka kampaania tegemise traditsioonide poolest. Nii on Blondel'i uurimuse järgi Suurbritannias ja Iirimaa väga levinud infovoldikute, flaierte ja kleepekate jagamine, samas kui Saksamaal ja mujal Kesk-Euroopas on oluliselt suurem rõhk tele-, raadio- ja välireklaamid (Blondel, Sinnott & Svensson, 1997). Kokkuvõtvalt võib öelda, et kultuurilised erinevused on üsna mõjukas valimisaktiivsuse näitaja. Franklin on leidnud, et inimese hariduslik tase, vanus, sotsiaalne klass või sugu pole ükski nii oluline aktiivsuse mõjutaja, kui kodakondsus ja riik, ehk ühiskond, kus inimene elab (Franklin, 2001B; 4).

Demograafilised faktorid on sarnaselt kultuurilistega ajas pikkamisi muutuvad, kuid neid on mõõta oluliselt hõlpsam. Siia kategooriasse kuuluvad näiteks haridustase,

kirjaoskus, vanus, perekondlik seis, sugu jmt. Nagu näeme, on valdavalt tegu mikrotasandil mõõdetavate suurustega. Näiteks on peetud võrreldes Ameerikaga kõrgemat Euroopa valimisaktiivsust just rahva kõrgema vanuse teeneks (Bingham Powell Jr., 1986). Mitmerahvuselise riigi puhul võib olla mõni rahvusgrupp valimiste poolt vähem kõnetatud ja seega hääle andmisel vähem aktiivne.

2.2 Institutsionaalsed faktorid

Omaette suure grupi võimalike valimisaktiivsuse mõjutaid moodustavad institutsionaalsed faktorid. See kategooria hõlmab endas reegleid ja proteduure ning nendest otseselt sõltuvaid tagajärgi, mis seostuvad valimiskäitumisega. Sede liiki mõjurite efekt (või selle puudumine) valimisaktiivsusele on kergemini ajas muutuv, kuivõrd oleneb enamjaolt seadusandja rakendatavast süsteemist, mida võib vajadusel sihiteadlikult korrigeerida. Eraldi võib sellesse gruppi kuuluvatest faktoritest välja tuua valimiste kohustuslikkuse, valimise toimumisaja (aastaaeg, nädalapäev), valimise lihtsuse (valijaks registreerumise nõude olemasolu, valimiskasti toimetamine inimesteni, kes ei saa jaoskonda tulla, e-lahendused, hääletamisperioodi pikkus, valimisjaoskondade arvukus jne.), valimissüsteemi proportsionaalsuse, valija väsimuse (liiga palju valimisi järjest, näiteks Shveitsi puhul) ja hääle kaalu tulevaste poliitikate osas (salience).

Kõige selgemat mõju valimisaktiivsusele omab kõnealustest faktoritest valimistel osalemise kohustuslikkus, selge efekti annab ka erinevate valimiste toimumine samal ajal ning valimise aeg (Franklin, van der Eijk & Oppenhuis, 1996). Tänapäeval on paljud riigid oluliselt üritanud lihtsustada valimisprotseduuri, et tõsta inimeste osalemist poliitikas. Üheks selliseks võtteks on valijaks registreerimise protsessi kaotamine või lihtsustamine. Keerulise registreerimisnõude esinemine omab valimisaktiivsusele väidetavalt umbes paari protsendipunktilist mõju (Rosenstone & Wolfinger, 1978; 22-45). Samuti on leidnud varasemates uuringutes tõendust eelhääletamise mõningane positiivne mõju valimisaktiivsusele (Gronke, 2008). Oletatavasti mõjutavad aktiivsust ka valimiskasti toimetamine voodihaigete ja teiste pödurate kodanikeni, mida erinevates riikides tehakse ilmselt erineval määral. Kuna selliste inimeste hulk kogu valijaskonnas

pole aga suur, ei oma kõnealune mõjur üldisele valimisaktiivsusele ilmselt liiga suurt mõju.

Hoopis suuremat potentsiaali valimisaktiivsuse mõjutamisele võiks oletada tehnoloogilistelt lahendustelt, nagu seda on e-hääletamine või otsuse tegemist toetavad tehnoloogilised rakendused. Siiski tuleb nentida, et mainitud lahendused on ka kõrgelt arenenud Euroopa riikides siiski veel lapsekingades. Senised uuringud on näidanud nii selliste lahenduse positiivset mõju valimisaktiivsusele (Ladner & Pianzola, 210; 211-224), kui ka selle mõju oodatust tagasihoidlikumat esinemist (Vassil & Weber, 2009), kuid laiema haardega järeltõlge on teha raske, sest ülekaalukas osa eurooplasi ei ole kõnealuste lahenduste kasutajad⁷.

Samuti on leitud, et riigid, kus valimissüsteem näeb ette proportsionaalset häälte teisendamist parlamendis teenitud kohtadeks, on valimisaktiivsus suurem (Blais & Carty, 1990; 167-181). Hoolimata sellest, et majoritaarset süsteemi seostatakse reeglina väiksema valimisaktiivsusega, ei ole täieliku üksmeelt selle osas, mis kõnealust tulemust põhjustab. Levinud arvamusele, et suurem hulk parteisid tähendab, et indiviidil on suurem võimalus leida meelepärane partei, kelle poolt soovitakse kindlasti hääli anda, räägib vastu teine seisukoht, mille järgi suurem arv parteisid tekitab valijas segadust ja tõstab kaalutletud otsusele jõudmiseks tehtavat kulu. Blondel toob välja, et mainitud probleem esineb prantslaste hulgas, kes on harjunud Rahvusassamblee valimistel kandidaadi-põhise mitte-proportsionaalse süsteemiga ning tunnevad seetõttu end harjumatult Euroopa Parlamendi nimekirja-põhise proportsionaalse süsteemi puhul (Blondel, Sinnot & Svensson, 1997; 256). Majoritaarse süsteemi madalamat valimisaktiivsust uurides on ka tuvastatud, et tegelikult on erinevad valimisringkonnad tulenevalt kandidaatide heitluse tasavägisusest üsna erineva hääletamisest osavõtmise protsendiga. Kuna keskmises valimisringkonnas on aga olemas selge favoriit ja prognoositav võitja on ette teada, jääb kõikide ringkondade valijate koguarv reeglina väiksemaks, kui proportsionaalse süsteemi puhul (Selb, 2009).

Valija väsimus (*voter fatigue*) on nähtus, mida omistatakse riikidele, kus toimub keskmisest rohkem rahvahääletusi. Väidetavalt on pidev valimiskastide juures käimine kodanikule väsitav ja selle sündmuse erilisust vähendav, mistõttu on ajajooksul

⁷ <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries> (Vaadatud 21.02.2014)

inimesed hakanud sellesse kodanikukohustusse suhtuma loiumalt (Boyd, 1981; 136). Võime oletada, et Euroopa Liidu kontekstis on EP valimiste lisandumine tavapärastele riiklikele valimistele kasvatanud valijate väsimise ohtu. Valija väsimust on toodud välja ka põhjusena, miks Shveitsis ja USAs, kus toimub keskmiselt rohkem valimisi kui Euroopa Liidus, on valimisaktiivsus reeglina madalam kui teistes traditsioonilistes demokraatiates (Kriesi, 1995; 3-4).

Viimaseks institutsionaalseks teguriks, millel peatume, on juba varem mainitud Franklin'i poolt välja toodud tahe mõjutada poliitikat ehk valimiste olulisus (*salience*). Tegu ei ole otseselt institutsionaalse teguriga, kuivõrd institutsionaalsetest asjaoludest tingituga. Kui valimised otsustavad täidesaatva võimu, kui valimisvõitlus on tihe, kui valimiste tulemus näib mõjutavat väga selgelt mingit suurt poliitilist otsust ja erinevad kandideerijad pakuvad väga erinevaid tulevikuvõistlusi, on valimiste olulisus ehk tahe mõjutada poliitikat indiviidi jaoks reeglina kõrge. Franklin toob näitena 1992.a. Louisiana eelvalimistel aset leidnud ootamatult kõrge valimisaktiivsuse, mille põhjustas peavoolu parteidest väga erineva ja vastuolulise Ku Klux Klani eks-liikme David Duke'i ootamatu populaarsus (Franklin, 2001B; &). Sarnase näite leiame Euroopast, kus loid osavõtt esimeses ringis viis Prantsusmaa presidendivalimistel teise ringi paremäärmuslase Jean-Marie Le Pen'i, millele järgnes meeletu valimisaktiivsus teises voorus, kuna kodanikud leidsid, et kaalul on ebatavaliselt palju.

2.3 Euroopa tasandile eriomased faktorid

Franklin on välja toonud, toetudes senistele Euroopa Parlamendi valimistele, et parim viis ennustamiseks EP valimisaktiivsust, on vaadata valimisaktiivsust kõnealuse riigi rahvuslikel valimistel (Franklin, 2001A). Eespool välja toodud seisukoht, et EP valimised on liikmesriikides samaaegselt toimuvad rahvuslikud valimised, mida iseloomustab debatt riigitasandi probleemide üle, on olnud erialases kirjanduses üsna domineeriv. Kui inimesed ei lähe EP valimistel valima, on seda võetud kui märki sellest, et neil puudub huvi nii kohaliku kui ka EL'i poliitikatasandi vastu (Hobolt & Wittrock, 2011; 29-40). Kui aga võtame arvesse ka kõik liikmesriigi tasandi valimistest ja poliitikest tulenevad muutujad, jääme ilmselt ikka silmitsi EP valimisaktiivsuse

erinevustega, mille põhjuseks peab pidama üle-euroopalisi faktoreid. Järgnevalt proovime markeerida neid faktoreid.

Institutsionaalseid faktoreid kõrvale jättes võib Franklini arvates panna suurema osa EP valimisaktiivsuse mõjutajaid selle suhtluse arvele, mis toimub partei ja indiviidist valija vahel. Siinkohal toob ta kõnealust kommunikatsiooni iseloomustavana välja kolm omadust: 1) poliitiline huvi, 2) kampaania mobiliseeritus ja 3) kõige lähedasema partei meelepärasus (Franklin, van der Eijk & Oppenhuis, 1996; 329). Osad neist faktoritest on samad, mis liikmesriigi tasandil toimuvatel valimistel, kuid osad on iseloomulikud just Euroopa tasandile. Näitena võime tuua inimeste hoiaku Euroopa Liitu kuulumise suhtes ning Euroopa integratsiooni süvenemise tempo osas. Franklini järgi küll viimati mainitu valimisaktiivsust tähendusväärselt ei mõjuta (Franklin, van der Eijk & Oppenhuis, 1996; 322), kuid vähemasti Ida-Euroopa suhtes on Fauvelle-Aymar risti vastupidisel seisukohal (Fauvelle-Aymar & Stegmaier, 2008; 664). Seda näitajat võib pidada mõneti küll kultuuriliseks, kuid antud töö kontekstis tuleks seda, nagu ka teisi taolisi väärtushinnangutega seotud faktoreid vaadata eraldi, kuivõrd sellistel näitajatel on kombeks ajas kiiremini muutuda. On igati võimalik, et näiteks just majanduskriis on valija silmis tõstnud Euroopa tasandi poliitikate tähtsust võrreldes liikmesriigi tasandi teemadega.

Veel üks asjaolu, mis vajab eraldi tähelepanu Euroopa Liidu kontekstis, on riikide erinev roll organisatsiooni ühises rahakotis. Osad liikmesriigid maksavad ühiskassasse sisse rohkem, kui saavad tagasi, teistega on risti vastupidi. On väidetud, et viimaste hulgas on valimisaktiivsus suurem (Mattila, 2003; 450). Seda tegurit võiks liigitada majandusfaktorite hulka, kuid ta vajab eraldi väljatoomist, kuna on selgelt EL'i spetsiifiline.

2.4 Majandusliku olukorra mõju valimisaktiivsusele

Kuigi majanduse mõju valimistulemusele on uuritud palju, on uuringud majanduse mõjust valimisaktiivsusele olnud üsna tagasihoidlikud. Varasemast kirjandusest võib siiski leida mõningaid oletusi nende kahe muutuja seostest. Schlozman ja Verba järgi

peaks majanduslik madalseis viima selle all kannatavate inimeste mobiliseerumisele ning tõstma valimisaktiivsust (Schlozman & Verba, 1979; 444). Teise oletuse järgi on aga loogika vastupidine. Wolfinger ja Rosenstone on täheldanud vaeste ja töötute suuremat ükskõiksust valimiste suhtes 1972. aasta USA presidendivalimistel (Wolfinger & Rosenstone, 1980). Selle lähenemise aluseks on oletus, et hõivatus isikliku elu probleemidega tõstab valimiskäimise kulu ning vähendab selle protseduuri olulisust (Radcliff, 1992). Ning kolmandaks tuleb välja tuua, et leidub ka autoreid, kes ei omista majanduslikule olukorrale valimisaktiivsuse mõjutajana mitte mingisugust väärtust (Fiorina, 1978; 426-443). Nagu näha, pole selles küsimuses selget arusaama ning arvamuste vastuolulisus tundub esmapilgul lausa jahmatav.

Paremat valgust aitab sellele küsimusele heita Radcliff'i väga mahukas uuring. Vaadeldes majandusnäitajate ja valimisaktiivsuse seost 29 demokraatlikus riigis terve 20. sajandi vältel, jõudis ta järeldusele, et arengumaades on majanduslangusel indiviidide poliitilisele aktiivsusele positiivne efekt, samas kui arenenud demokraatiate puhul on majanduslangus valimisaktiivsust pärssiv (Radcliff, 1992; 445-446). Võimalik seletus on, et arenenud riikides on reeglina olemas elementaarsed sotsiaalsed turvavõrgud, mis hoiavad ära majanduskriisi kõige drastilisemad tagajärjed, mistõttu pole inimestel ilmselt vajadust iga hinna eest aktiivselt poliitikasse minna. Samas aga on suurenenud olmemurede hulk, milledega tegelemine kaugendab päevapoliitikast, tekitab ehk ka pettumust poliitikutes ning suurendab valima minekuga seotud kulu. Samal ajal arenguriikides, kus tavaliselt on sotsiaalsed tagatised pea olematud, võib poliitiline muutus ja lubatavad kiired lahendused olla indiviidi viimane lootus.

Eelnevalt mainitud Rosenstone'i teooria, mille järgi vaesed ja töötud on rohkem hõivatud argiste askeldustega, peavad valimisi vähem oluliseks ning seetõttu käivad vähem hääletamas, on kinnitust leidnud ka Ida- ja Kesk-Euroopas läbiviidud uuringutes. Pacek vaatles regioonide kaupa kolme piirkonna riigi vastavaid arenguid ja leidis seose tööpuuduse ja valimisaktiivsuse vahel olevat tõese (Pacek, 1994). Samale järeldusele on jõudnud individuaalsel tasandil Tsehhis ja Poolas uurimuse teostanud Tworzecki (Tworzecki, 2003). Rose on vaadelnud kõiki EP valimistel osalenud riike ja leidnud muuhulgas, et suurem usaldus parteide suhtes on korrelatsioonis suurema valimisaktiivsusega (Rose, 2004). Usaldus ja majanduslik käekäik on ilmselt lähedaselt

seotud, mistõttu võime näha siin samuti vihjet Rosenstone'i seisukohtade paikapidavusele. Nimetatud uuringutest veel ulatuslikum on olnud Fauvelle-Aymar'i ja Stegmaier'i uuring 2005. aasta EP parlamendi valimiste kohta. Selles vaadeldakse kaheksat Ida- ja Kesk-Euroopa riiki 119 territooriumina, nii nagu nad on jaotatud Eurostati poolt kasutatavas standardises NUTS mudelis. Sõltuv muutuja on valimisaktiivsus ning sõltumatus vaadeldakse majanduse olukorda kirjeldavaid näitajaid nagu töötuse määr, SKP ja selle tõusumäär. Uuringus leitakse majanduse käekäigu ja valimisaktiivsuse vahel ootuspärane seos (Fauvelle-Aymar & Stegmaier, 2008). Kõige selgem on see töötuse määra ja valimisaktiivsuse vahel, kus esimese ühe protsendiline tõus tõi kaasa teise protsendilise languse (Fauvelle-Aymar & Stegmaier, 2008; 667). Teaduslikult tähendusliku seose tööpuuduse ja valimisaktiivsuse vahel on välja toonud ka Kostadinova Ladina-Ameerika ja Ida-Euroopa võrdlevas uuringus (Kostadinova & Power, 2007). Nagu näeme, võib kinnitada, et on küllaldaselt põhjust pidamaks majanduslikke faktoreid samuti potentsiaalseks valimisaktiivsust kujundavaks mõjuriks.

2.5 Aktiivsust mõjutavate tegurite rakendamine

Eelnevates peatükkides kirjeldati mitmeid võimalike valimisaktiivsuse mõjutajaid, kuid on üsna selge, et nende mõju ei esine alati samal määral. Mõned kõne all olnud teguritest on ajas kiiremini väärtust muutvad, samas kui teisi võib olenevalt kõnealusest uurimisküsimusest kohelda konstandina. Järgnevalt vaatame läbi kõik mainimisväärsed mõjurid ning teeme argumenteeritud valiku, milliseid pidada selle töö uurimusküsimuse seisukohast oluliseks, milliseid mitte.

Konkreetsed riike iseloomustav poliitiline kultuur on kahtlemata oluline faktor seletamaks inimeste erinevat valimiskäitumist erinevates riikides. Ajaloolistel põhjustel kujunenud suhtumine riiki ja selle institutsioonidesse võib olla äärmiselt erinev, tulenedes näiteks sellest, kas me räägime väiksest rahvusriigist või suurest föderaalriigist, kas riiklus põhineb ühel domineerival etnilisel grupil, sotsiaalsel klassil, keelelisel või kultuurilisel üksusel, kas selle riigi ajalugu iseloomustavad sisemised võitlused või tugevad naabrid, kas riigi ajalugu läheb tagasi tuhandeid, sadu või

kümneid aastaid, mil määral on ühiskonna palet mõjutanud erinevad religioonid, filosoofiad, ideoloogiad jne. Kogu seda kirjut ja sügavat põhjuste spektrit arvesse võttes on loomulik, et inimeste harjumused ja usaldus institutsioonide, protseduuride ja nende tulemuslikkuse suhtes on riigiti erinev. Paljuskki samadel põhjustel erineb ka legitiimsus, mida omistatakse erinevatele ühiskondlikele kehanditele, samuti erinevad suhtlusvõrgustikud ja kommunikatsiooni dünaamika.

Kuigi selliseid kultuurilisi tegureid on raske defineerida ja veel raskem mõõta, pole nad ka antud töö kontekstis õnneks väga olulised. Põhjus on selles, et kõnealused nähtused on ajas pika kujunemisperioodiga ning nende muutumine ühe valimistsükli jooksul on äärmiselt ebatõenäoline. Seega jätan kultuurilised mõjurid - usalduse valitsuse ja riiklike institutsioonide vastu, valitseva rezhiimi legitiimsuse, selle küpsuse astme ja arengutaseme, vastanduvate sotsiaalsete gruppide olemasolu, valijate huvi poliitika vastu, usu valimiste efekti jmt. – teadlikult sõltumatute muutujate loetelust välja, kuna nende mõju valimisaktiivsuse muutusele 2005. ja 2009. aasta EP valimistel on usutavasti nullilähedane.

Teiseks eraldi väljatoodud kategooriaks olid demograafilised faktorid. Siia kategooriasse kuuluvad näiteks haridustase, kirjaoskus, vanus, perekondlik seis, sugu jmt. Nende faktorite mõju kahtede järjestikkuste valimiste võrdlusel ei saa olla samuti väga suur, sest kuigi inimesed vananevad, sünnivad ja surevad, abielluvad ja lahutavad, ei ole viis aastat kindasti piisav, et tekitada ühiskonnas märkimisväärsed uusi trende.

Suuremat tähelepanu vajavad aga kindlasti institutsionaalsed muutujad. Need faktorid on inimeste poolt teadlikult loodud ning mitmete puhul on rakendamise teadlik eesmärk olnud ka valimisprotseduuri, sealhulgas kodanike aktiivsuse, mõjutamine. Nagu ka eelnevalt välja toodud, on leidnud kinnitust valimiste kohustuslikkuse väga tugev mõju valimisaktiivsusele (Jackman & Miller, 1995; 472). Euroopa Liidu kontekstis puudutab see näitaja nelja riiki: Kreekat, Küprost, Belgiat ja Luksemburgi. Valimiste kohustuslikkusega riike tuleb aga liigitada veel omakorda, kuna mitte kõik riigid ei rakenda valimiskohustuse mitte-täitjate suhtes sanktsioone. Nii ei rakendata praktikas mingeid lisakulusid Küprose ja Kreeka valijatele, kui nad valima ei lähe, samas kui teatavad meetmed (trahvid, keeld töötada riigiametis) ähvardavad Luksemburgi ja Belgia valijaid ka realselt (Malkopoulou, 2009; 10-11). Teadaolevalt ei ole aastatel

2004-2009 ükski EL'i riik valimiste kohustuslikkuse suhtes kehtivaid seaduseid muutnud.

Kahe silma vahele ei saa jätta valimiste lihtsuse faktorit, millest oleneb väga otseselt valija protsessis osalemise kulukus. Selle töö kontekstis on seega oluline uurida, kas aastate 2004 ja 2009 vahel on mõnes Euroopa Liidu riigis kehtestatud uusi valimisi reguleerivaid õigusakte. Enim tähelepanu tuleb pöörata muutustele, mis sätestavad valijaks registreerimise protsessi, eelhääletamise perioodi, posti teel ja kodus hääletamist, elektroonilisi lahendusi hääletamise lihtsustamiseks ja valimissüsteemi proportsionaalsust.

Lisaks neile, otseselt seaduse regulatsioonist tulenevatele asjaoludele on käesoleva töö seisukohast oluline pöörata tähelepanu kaudselt institutsionaalsetest asjaoludest tingitud faktoritele. Esimene neist, mis omab suurt potentsiaalset mõju kahe järjestikkuse valimise erinevale valimisaktiivsusele, on tihe rebimine valimistel (Vowles, 2010). Riik riigi kaupa tuleb seetõttu üle vaadata, kas osalevate parteide arv ja valimiste eel prognoositud tulemuste tasavägisus on mõnes vaatluse all olnud riigis kõnealusel perioodil oluliselt muutunud. Samuti ei saa välistada võimalust, et mõnes riigis on emma-kumma valimise puhul osalust mõjutanud selline nähtus, nagu valija väsimus. Seetõttu tasub suhtuda suurema ettevaatlikusega ka nende riikide valimistulemusse, kus on lühikse ajaperioodi jooksul toimunud päris mitmed valimised. Samamoodi on vajalik vaadata eraldi riike, kus valimised toimusid 2004 (2007) esmakordselt, kuna on väidetud, et olukorra uudsus omab teisejärguliste valimiste loogikat hägustavat efekti (Franklin, 2001A; 309).

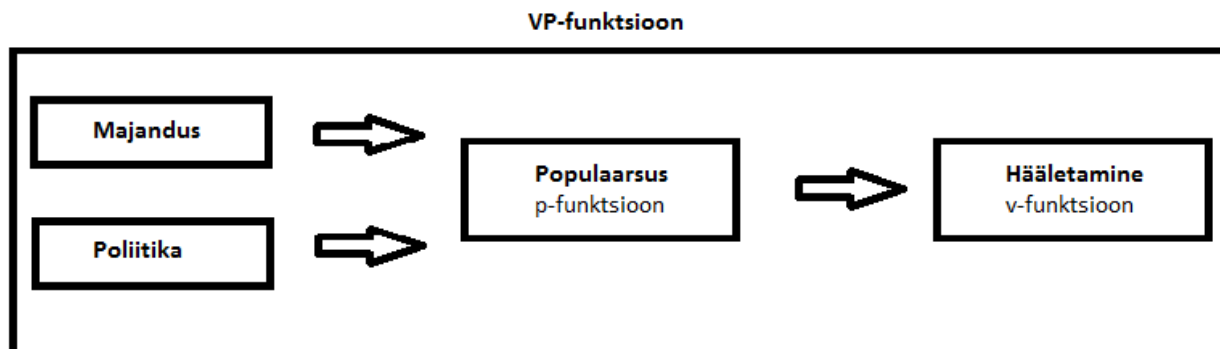
3. Majanduse mõju hääletamisele

Selle peatüki eesmärk on vaadata, milline on majanduse mõju valimistele. Varasemas kirjanduses on teadlastele huvi pakkunud eeskätt majanduslik mõju valimistulemustele ja valitsuse moodustumisele, kuid need uuringud annavad ühtlasi ka meile tööriistad selgitamiseks välja majandusliku efekti mõõtmise meetodeid. Selleks vaatleme esmalt majandusliku hääletamise (*economic voting*) teooriat ja sellega seotud keskseid märksõnu. Nii selgitame välja, millist rolli mängivad majandusliku efekti mõõtmisel peamised majandusolukorra indikaatorid, nagu näiteks tööpuudus ja inflatsioon ning kuidas mõjutab vaadeldavat protsessi majanduslik informeeritus ja sellega seotud konkreetsetele instantsidele omistatav vastutus majandusliku olukorra eest.

3.1 Majandusliku hääletamise teooria

Majandusliku hääletamise uurimise alguseks võib pidada Downs'i teedrajavat käsitlust, mille järgi majanduslikud tegurid - eriti tööpuudus, inflatsioon ja majanduskasv – mõjutavad oluliselt seda, kas valija hääletab valimistel valitsus- või mittevalitsuspartei poolt (Downs, 1957). Downs lähtus ratsionaalse valiku printsiibist, eeldades, et valija annab hääle parteile, kes suudab talle vastu pakkuda suurimat eeldatavat majanduslikku kasu. Hiljem on seda lihtsustatud mudelit edasi arendatud, kuivõrd ratsionaalsuse printsiibi alla mahub palju erinevaid olukordi ning mõjureid, mis kõik ei pruugi olla ka hõlpsalt kirjeldatavad majanduslikes kategooriates (Aidt, 2000).

Joonis 1. Majanduse mõju poliitikale.

Üldiselt on laialt levinud majandusliku hääletamise kujutamine niinimetatud VP-funktsiooni kaudu (joonis 1), kus on valimisitulemuse juures otsustava tähtsusega eelkõige majanduse olukord ning vaadeldaval perioodil aset leidnud poliitilised sündmused (Evans, 2004). Kõnealuse seose rakendamisel tuginetakse tavaliselt indiviiditasandi populaarsusküsitlustele või valimistulemustele ning seotakse neid siis makromajanduslike näitajatega (Nannestad & Paldam, 1994). Samas ei pruugi majandusliku hääletamise muster olla alati üheselt avalduv. Nagu näitasime eelmises peatükis, võib vähemasti valimisaktiivsust mõjutada veel terve rida faktoreid. Anderson on oma uuringus näidanud, et majandusfaktorite mõju valimistulemusele määravad oluliselt 1) institutsionaalsed asjaolud (neist oleneb, kui selgesti joonistub indiviidi jaoks välja olukorra eest vastutav poliitiline jõud) ning 2) kas lisaks vastutavale jõule on olemas ka tugevaid alternatiive (Anderson, 2000). Siiski peaks kõnealuse teooria järgi joonistuma muster, kus majanduslikult raskematel aegadel toetus valitsusparteiadele eeldatavalt langeb ning headel aegadel toetus vastupidiselt suureneb. Sellest tulenevalt peaks inimeste toetus valitsusele kõikuma vastavalt majanduse käekäigule. EP valimiste kontekstis võib toimida sarnane dünaamika lisaks parteidele ka poliitika tegemise riikliku ja Euroopa tasandi vahel.

Kuigi eelmises peatükis mainitud Rosenstone'i, Pacek'i jt. uurimused seda justkui kinnitavad, ei saa me veendunult väita, et majandusliku hääletamise loogikast tulenev seos peaks paika ka siis, kui mõiste „toetus valitsusparteiadele“ asendada mõistega „valimisaktiivsus“. Küll aga on kõnealusest teooriast kasu, kuna saame siit laenata

raamistiku operatsionaliseerimaks *majanduse mõju* mõistet. Järgnevalt vaatame kõnealuseid indikaatoreid lähemalt.

3.2 Inflatsioon, tööpuudus ja SKP

Kui räägime majanduse mõjust indiviidi valimiskäitumisele, peame esmalt mõtlema sellele, kuidas majanduskliima muutused kodaniku eluolu kõige selgemalt mõjutavad. Meenutades viimase majanduskriisi puhkemist, siis suurem osa meist sai tunda palkade külmutamist või langust ning hinnatõusu, väga paljud inimesed kaotasid ka töö. Ka majandusliku hääletamise teooria järgi on valimiskäitumist enim mõjutavad faktorid inflatsioon ja tööpuudus (Bingham Powell Jr. & Whitten, 1993; 400). Tegu on näitajatega, mis erinevalt kultuurilistest valimiskäitumist mõjutavatest faktoritest muutuvad üsna kiiresti. Näiteks oli Eesti aastane inflatsioonimäär 2008. aastal 10,6%, 2009. aastal aga hoopis 0,2%⁸. Võime eeldada, et kuivõrd tegu on kiiresti muutuvate ja otseselt kodaniku heaolu mõjutavate näitajatega, sobivad kõnealused indikaatorid hästi ilmetama majanduse mõju rolli ja on seoses ka inimeste subjektiivse hinnanguga majanduse olukorrale. Kolmanda olulise majandusliku indikaatorina tuleb vaadelda riigi majanduskasvu, mis väljendub sisemajanduse koguprodukti (SKP) tasemes. SKP on riigi elanikkonna majandusliku olukorra näitaja, mis kajastab toodetud kaupade ja teenuste koguväärtuse ja nende tootmisel vahetarbimiseks kulutatud kaupade ja teenuste väärtuse vahet⁹. Võimalike majandusindikaatoreid oleks võimalik võrdluseks kasutada rohkemgi, kuid mainitud kolm näitajat omavad majandusliku hääletamise seisukohast väidetavalt suurimat tähtsust (Nowak-Lehmann, Otter & Roth, 2011).

⁸ Eurostati andmebaas:

8<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tec00118&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>. Vaadatud: 08.04.2014.

⁹ Eesti Statistikaamet. (<https://www.stat.ee/29879>).

3.3 Indiviidi arusaam majanduslikest teguritest

Kuigi majanduslike tegurite mõju valimiskäitumisele tundub loogiline, baseerub see eeldusel, et kodanikud on hästi informeeritud riigi majanduslikust hetkeseisust. Sellest tulenevalt peab küsima, kas kodanikud suudavad riigi majanduslikku olukorda adekvaatselt hinnata. Kui klassikalise majandusliku hääletamise teooria seab võtmeküsimuseks inimeste võimekuse määratleda parteide vastutust majandusliku käekäigus osas, siis meie uurimisküsimuse puhul oleks oluline teada, kas inidiviidid suudavad määratleda vastutust ka poliitika tegemise tasandi suhtes. Kuna lisaks parteide spektrile lisandub siinkohal liikmesriigi - Euroopa telg, muutub üldpilt veelgi keerukamaks.

Uuringud on näidanud, et indiviidide hinnangud töötuse määra ja inflatsiooni suhtes võivad olla tegelikkusega võrreldes üllatavalt ebatäpsed (Conover, Feldman & Knight, 1986). Selline järeldus seab majandusliku olukorra ja valimiskäitumise seose sügava kahtluse alla. Samas, ratsionaalse valiku teooria selgitab, et inimesed ei soovi aega ega energiat kulutada keeruliste taustsüsteemide läbiuurimisele, vaid koguvad infot pigem läbi lühiinformatsiooni ja märksõnade, mida tänapäeva infoühiskond meile kahtlemata suures mahus pakub. See võib seletada, miks teadmised majanduse täpsetest näitajatest võivad olla tagasihoidlikud ja ebatäpsed, kuid üldpilt majanduse trendide osas on siiski piisavalt adekvaatne, et mõjutada valimisotsust (Sanders, 2000).

Selline oletus loob juba iseenesest eelduse, et majandusliku olukorra ja indiviidi valimiskäitumise seos võib erineda paljuski inimese informeerituse astme poolest. Garand ja Holbrook ongi toonud välja, et demograafilised faktorid, nagu sugu, rass, haridus ning sotsiaalmajanduslik staatus mõjutavad oluliselt indiviidide majandusliku olukorra hinnangu täpsust (Garand & Holbrook, 1996). Kokkuvõtvalt võime järeldada, et tulenevalt indiviidide erinevast informeeritusest, on agregeeritud tasandi uurimused pigem kaudse seletusvõimega.

3.4 Majandusliku olukorra tunnetamine üksikisiku vaatevinklist

Nagu näha, ei pruugi inimesed olla riigimajanduse käekäigust alati õigel arusaamal. Samas aga võime oletada, et isiklik majanduslik käekäik on hoolimata sotsiaalmajanduslikest ja demograafilistest erisustest kõige täpsemini tajutav just läbi konkreetse indiviidi subjektiivse hinnangu. Ilmselt on paratamatu, et selline hinnang iseenda toimetulekule mõjutab olulisel määral ka seda, kuidas tajutakse riigitasandi (või Euroopa tasandi) majanduslikku seisu. Siinkohal tuleb arvestada, et küllap on inimlik süüdistada isiklikus ebaõnnestumises mingil määral ka võimukandjaid, seda isegi siis, kui ülejäänud ühiskond näitab majanduslikult positiivsemat trendi. Nii on võimalik, et mõõtes majanduslikku olukorda riiklike, makromajanduslike, näitajatega, võib tulemus erineda indiviiditasandi indikaatorite omast, millede väljenduseks on peaaesjalikult temaatilised küsimusteblokid arvamusküsitlustes. Vahetegemine nende kahe hinnangu andmise meetodi vahel on olnud majandusliku hääletamise mõõtmise puhul teadvustatud probleemiks juba aastakümneid (Kinder & Kiewiet, 1979; 495-502). Erinevad mõõtmised on selles vallas näidanud üsna erinevaid tulemusi, mistõttu jääb lahtiseks, kas majanduse mõju tuleks hinnata läbi makromajanduslike näitajate, läbi indiviidi hinnangu enda isiklikule majanduslikule olukorrale või riigi üldisele (makro)majanduslikule olukorrale. Antud töös lähtume aga Kinder ja Kiewet seisukohast, et hinnates riigi käekäiku on indiviidi hinnang rohkem mõjutatud retrospektiivsest tajust kui prospektiivsest ning pigem riigi üldisest seisust, kui isiklikust olukorrast (Kinder & Kiewiet, 1981).

4. Hüpoteesid ja kasutatav metoodika

Järgnevalt visandan teoreetilises osas väljatoodust tulenevalt antud uurimuse põhijooned. Neist omakorda tuletan hüpoteesid, millele peaks olema võimalik leida vastus seejärel lahti seletatava metoodika abil.

4.1 Hüpoteesid

Majanduskriisiga toime tulemisel on palju vaadatud ootusärevalt EL'i institutsioonide ja suurimate liikmesriikide liidrite poole. See on mõistetav, kuivõrd Euroopa integratsioon on jõudnud tasemele, kus majanduslik sõltumine teineteisest on suurem kui kunagi varem (Gilpin, 2011). Seetõttu on põhjust näha majanduskriisi lahendusena Euroopa poliitikas tugevat positsiooni hoidvate poliitikute, huvigruppide ja institutsioonide tugevamat koostööd, mille tarbeks on areen EL'i institutsioonide näol juba varasemalt loodud. Vastavalt kirjeldatud seostele võiks oletada, et kasvab ka EL'i kodanike ootus EL'i struktuuride panuse suhtes ning suureneb viimaste tähtsus indiviidi silmis. Selle nähtuse indikaatoriks on muuhulgas kindlasti EP valimiste suurem tähtsustamine, mis seisneb kasvavas valimiste osalusaktiivsuses. Selle mõtte ilmetamiseks võime skitseerida lihtsustatud mudeli:

Majanduse olukord → Euroopa tasandi tähtsus → EP valimisaktiivsus

Lähtuvalt eelmises peatükis kirjeldatud varasematest majanduse ja valimiste seoseid kajastavatest uurimustest tuleb aga silmas pidada ka probleeme, mis kerkivad indiviidide majanduslikule olukorrale antavast hinnangust. Nimelt ei pruugi kodaniku subjektiivne majanduslik olukord ja riigi tegelik majanduslik seis olla päris samad. Seetõttu peame mudelisse lisama komponendi, mis rõhutab just indiviidi subjektiivset taju. Nii saame luua tõepärasema seose, kus ootus aktiivsema EL'i tasandil tegutsemise suhtes tekib indiviidil vaid juhul, kui ta tõesti tunnetab, et riigil läheb majanduslikult kehvasti:

Majanduse olukord → Majanduse olukorra tajumine indiviidi poolt →

→ Euroopa tasandi tähtsus → EP valimisaktiivsus

Lisaks sellele tuleb teha vahet, kas individ annab hinnangu enda isiklikule majanduslikule olukorrale või hindab ta ühiskonna üldist käekäiku. Varasemalt on näidatud, et isikliku olukorra hindamise puhul on efekt valimisotsusele väiksem, kui riigi üldise majandusolukorra tunnetusel (Kinder & Kiewiet, 1981). Tulenevalt käepärast olevast andmestikust on antud töös vaatluse all viimati mainitud variant ehk küsitud on indiviidi arvamust oma riigi majanduse hetkeseisust.

Kui majandusliku olukorra ja selle indiviidi poolse tajumise vahel näib olevat loogiline seos, siis rohkem peamurdmist tekitab seos majanduse tajumise ja Euroopa tasandi tähtsuse vahel. On täiesti võimalik, et majanduslikke raskusi möönvad EL'i kodanikud jaotuvad siinkohal laias laastus nendeks, kes näevad lahendusena liikmesriigi tasandil järsemalt tegutsemist ning nendeks, kes eelistaksid Euroopa tasandil rakendatavaid ühismeetmeid. Samas tuleb aga tunnistada, et mõlema arusaama praktiliseks demokraatlikuks rakenduseks tuleks teha esimesed sammud Euroopa tasandil, olgu siis eesmärgiks ühiste kriisiennetuse meetmete väljatöötamine või katse liikmesriikide majandused ühenduse küljest lahti haakida. Kuigi retoorikas võivad osad euroskeptikud seada Euroopa institutsioonide legitiimsuse ja tähtsuse küsimärgi alla, näitab viimastele aastatele omane erinevate euroskeptiliste poliitiliste jõudude esiletõus, et Euroopa tasandit nähakse oma eesmärkide saavutamisel olulise tööriistana (McElroy & Benoit, 2012; 152). Seetõttu peaks igal juhul suurenema kodanike huvi ka EP valimiste vastu. Antud töös lähtume neofunktsionalistlikust integratsiooni teooriast, mille järgi ülekandumise mehhanismi poolt sillutatud integratsioon majanduses viib paratamatu (*inevitable*) poliitilise integratsioonini (Fligstein, Polyakova & Sandholz, 2011; 106-122). Rõhk on sealjuures sõnal paratamatu, ehk siis hüpoteesi püstitades lähtume oletusest, et Euroopa leiab end hetkel olukorras, kus ettevõtted, valitsused, poliitilised parteid ja kodanikud orienteerivad oma ootused ja poliitilise energia senisest suuremal määral EL'i suunas. Sellest tulenevalt peaks Euroopa tasandi tähtsustamise tõus olema majanduslike probleemide loogiline tagajärg. Niisiis saame püstitada kaks hüpoteesi:

H1: Mida kehvemaks hindavad inimesed riigi majanduslikku seisuga majanduskriisi ajal, seda enam näevad nad suurte ühiskondlike probleemide peamise lahendajana Euroopa Liitu.

H2: Mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks majandusega seonduvat, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil.

On tõenäoline, et riigi ees seisva suurima probleemina nimetatud majanduslikest probleemidest ennustab mõndade ära märkimine Euroopa tasandi tähtsustamist paremini kui teiste oma. Seetõttu vaatleme eraldi ka majanduse üldnimetaja alla käivaid suurima riigi ees seisva probleemina väljatoodud vastuseid. Kõige populaarsemad majandus-alased vastused kõnealusele küsimusele olid *töötus, majanduslik olukord, palgad ja sissetulekud ning finantskriisi mõju*. Arusaadavalt pakub neist viimane meile kõige rohkem huvi ning siit tõstatub ka kolmas hüpotees:

H3: Mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks finantskriisi mõju majandusele, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil.

Neljandaks saame siit edasi püstitada hüpoteesi, mis seob Euroopa tasandi tähtsustamise ja EP valimisaktiivsuse:

H4: Mida olulisemaks peetakse majanduskriisi ajal suurima riigi ees seisva probleemi lahendamist Euroopa tasandil, seda enam osaletakse Euroopa Parlamendi valimistel.

Tabel 1. Muutujad uuritavates hüpoteesides

Hüpotees	Sõltumatu muutuja (X)	Sõltuv muutuja (Y)
H1	Hinnang riigi majanduslikule olukorrale	EL'i tasandi tähtsus
H2	Riigi ees seisev tähtsaim probleem – Majandus	EL'i tasandi tähtsus
H3	Riigi ees seisev tähtsaim probleem – Finantskriisi mõju majandusele	EL'i tasandi tähtsus
H4	EL'i tasandi tähtsus	EP valimisaktiivsus

Välja toodud neljas hüpoteesis sisalduvad muutujad on parema pildi saamise mõttes lahti kirjutatud Tabel 1-s. Hüpoteesidele vastuse andmiseks kasutatav metoodika ja muutujate operatsionaliseerimine on lahti seletatud järgmises peatükis.

4.2 Kasutatav andmestik ja metoodika

Püstitatud teoreetiliste oletuste kontrollimiseks kasutatakse antud töös kvantitatiivset andmeanalüüsi. Täpsemalt on kasutusele võetud European Election Studies (EES) valijauuringu (*Voter study*) indiviiditasandi andmestik, mida on nimetatud uurimisprojekti raames kogutud kõigi seni toimunud EP rahvahääletuste järel alates 1979. aastast. Reeglina on uuring aset leidnud telefoni teel ja näost-näku läbi viidud intervjuude kaudu, mis on läbi viidud igas liikmesriigis nelja nädala jooksul peale EP valimisi. Küsitluid on igas riigis reeglina umbkaudu tuhat, mis teeb nii 2004. kui ka 2009. aasta puhul kogu respondentide arvuks ligikaudu 27000 inimest küsitluse kohta. Kuna aga 2004. aasta küsitluses olid mitmete küsimuste puhul osades riikides antud erinevad vastusevariandid või olid osad küsimused sootuks välja jäänud, ei saa me selles töös kõiki riike vaadelda. Mainitud põhjusel jäävad uurimusest välja Itaalia, Leedu, Luksemburg, Malta, Holland, Rootsi ja Suurbritannia. Lisaks ei kuulunud 2004. aastal EL'i Bulgaaria ja Rumeenia. Niisiis vaatleme me kokku 18 Euroopa Liidu riiki. Respondendid on vähemalt 18. aastased, neist 70% on tehtud vahetud intervjuud, 30% puhul on rakendatud telefoniintervjuud¹⁰.

Kõik küsitlused on küll aastast aastasse olnud üsna sarnased, kuid sisaldavad siiski ka igal aasta mõningaid muudatusi, mis raskendab võrdleva analüüsi läbiviimist. Sellegipoolest on võimalik erinevate aastate küsimustikest leida identseid küsimusi, mis võimaldavad uurida antud töös vaadeldavat valdkonda.

Nagu eelnevalt öeldud, vaatleme töös paralleelselt indiviiditasandiga ka asjakohast makromajanduse statistikat. Võrdlemaks objektiivse majanduslikku situatsiooni ja valimisaktiivsuse seost 2009. aastal ja võrdluseks 2004. aastal, vaatleme valimisaktiivsuse üldnäitajaid liikmesriikide SKP, tööpuuduse määra ja inflatsiooniga.

¹⁰ <http://eeshomepage.net/> (vaadatud 21.05.2014).

Valimisaktiivsust kajastava statistika saame portaalist *European Election Database*¹¹ ning majanduslikud statistilised näitajad riikide kohta pärinevad Eurostat'i andmebaasist.

Saamaks teada, kas majanduskriis on mõjutanud inimesi Euroopa tasandit tähtsustama ning EP valimistel osalema, teostan indiviiditasandi analüüsi binaarse logistilise regressiooni meetodil. Valiku põhjuseks on asjaolu, et sõltuv muutuja on käesolevas töös mõlema hüpoteesi puhul mõõdetav kategoorilistes väärtustes ning võimaldab esitlemist kahes kategoorias. See mudel aitab selgitada välja valima minemise ja Euroopa tasandi tähtsuse tõusu tõenäolisust seotuna majandusliku olukorra tajumisest.

Nii esimene sõltuv muutuja – Euroopa tasandi tähtsus –, kui ka teine sõltuv muutuja, milleks on valimistel osalemine, on dihhotoomsed, kuivõrd respondendid jagunevad selle järgi, kas nad 1) leiavad, et riigi ees seisva tähtsaima probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil või mõnel muul tasandil või et 2) kas nad käisid valimas või mitte (täpsed EES'i uuringute käigus küsitud küsimused vt *LISA8*). Andmestikus on märgitud puudevutena küsitluse käigus kaotsi läinud andmed ja need, kes ei mäletanud, kas nad käisid valimas või mitte. Nii selgub, et näiteks 2009. aastal käis valimas küsitletutest 16163 inimest, valimas ei käinud 10633 inimest ning mainitud põhjustel on puudu analüüsist 2065 inimest, ehk igati esinduslik osa, umbes 93% ankeetidest, leiab kajastust. Märkimisväärne on, et EES'i andmetes on valimaskäimist kinnitavate inimeste hulk oluliselt suurem (70,4%), kui see tegelikkuses oli (43%). See annab märku tüüpilisest liialdamisest (*over-reporting*), mida taoliste küsitluste juures on ikka täheldatud, kuid õnneks on leitud, et see ei mõjuta vastuste olemust ülejäänud küsimuste osas (Hill & Hurley, 1984; 199-206).

Ka sõltumatud muutujad peavad olema indiviidi tasandil mõõdetud. Esimene neist on majanduskriisi tajumine. Sellel juhul pole tähtis objektiivne, numbriliselt mõõdetav indiviidi majanduslik olukord, vaid konkreetse indiviidi enda subjektiivne majandusliku situatsiooni tajumine, sellele enda poolt antud hinnang. EES'i küsimustikus on majanduslike hoiakuid kajastavaid küsimusi mitmeid, kuid nagu eelmises peatükis põhjendatud, on neist kõige asjakohasem retrospektiivset majandusliku hinnangut pakkuv. Selles küsitakse respondendilt, kas tema arvates on riigi üldine majanduslik

¹¹ http://www.nsd.uib.no/european_election_database/ (vaadatud 21.05.2014)

olukord läinud viimase 12 kuu jooksul kehvemaks, jäänud samaks või paranenud. Selle küsimuse puhul on originaalfailis vastusevariante viis, kuid lihtsuse huvides on siin töös variandid „läinud palju/natuke paremaks“ ning „läinud palju/natuke kehvemaks“ dekodeeritud nii, et alles jääks kolm varianti – *paremaks*, *samaks* ja *halvemaks*. Nendest kolmest vastusest saab teha dihhotoomised muutujad, mida saab omakorda kodeerida järgmiselt:

- 1) Läinud paremaks (kodeeritud: 1- parem; 0 – kõik ülejäänud).
- 2) Läinud halvemaks (kodeeritud: 1 – halvem; 0 – kõik ülejäänud).
- 3) Jäänud samaks, Referentskategorია.

Puuduvatena on märgitud vastused, kus küsitletu keeldus vastamast või ei osanud vastata. Selliselt kodeerituna osaleb analüüsis näiteks 2009.aasta puhul kõigist küsitletutest 99,1%, kelledest majanduse paranemist on tajunud 7,2%, samaks jäämist 13,7% ning halvenemist koguni 78,1% inimestest.

Teiseks pakub meile huvi Euroopa tasandi tähtsus, mis on esimese kolme hüpoteesi puhul sõltuv, kuid neljanda puhul ise sõltumatu muutuja rollis. Seda aitab mõista küsimus, mis uurib, kui palju küsitletud inimestest leiab, et nende arvates peaks riigi ees hetkel seisvatest väljakutsetest oluliseimaga tegelema Euroopa tasandil. Samuti pakub meile huvi, millist tasandit tähtsustavad need inimesed, kes riigi ees seisvatest probleemidest on pidanud aktuaalseimaks majandusega seonduvat. Selle kategooria täpse määratlemise teeb paraku kasutatava küsimustiku puhul raskemaks asjaolu, et kõnealune küsimus on ankeedis lahtise vastusega, mis muudab ainult majanduse ära märkinute operatsionaliseerimise keeruliseks. Õnneks on aga täpsem määratlus siiski võimalik, kuna kõik vastused on EES'i meeskonna poolt juba kasutajasõbralikumaks ümber kodeeritud, ning kõnealuse küsimuse puhul on vastused jaotatud teemablokkide kaupa kategooriatesse. Tänu sellele ei pea operatsionaliseerima 18000 erinevas keeles antud erinevat vastust, vaid meile huvi pakkuva saab kätte vähema arvu erinevate kategooriate hulgast. 2009. aasta küsimustikus on vastused jaotatud 150 kategooriasse, milledest saame välja korjata vastused, mis on seotud riigi majandusliku käekäiguga. Neid kategooriaid on kokku tervelt 45 ning nende loetelu on toodud töö lõpus (LISA 4). Erinev on olukord 2004. aasta vastustega. Enamiku riikide

puhul on loodud muutuja, kus respondendid tõstavad esile peamise probleemi vähem kui sajas kategoorias, millest numbritega 30-49 on kodeeritud majandusega seonduv. Kuna aga osades riikides, kus küsitlus läbi viidi, kasutati teistsugust ankeeti ja kodeerimist,¹² on EES'i meeskond loonud erinevaid riike standardiseeriva muutuja (markeeritud v319), kus vastused on jagatud 22 kategooriasse ning kõik need teemablokid on välja toodud ka dihhotoomse muutujana (markeeritud v297-v318), kus on näha, kas ja kui palju neid teemasid mainiti või ei mainitud. Nendest kategooriatest kaheksa väljendavad majanduse tähtsustamist (LISA4). Seoses erineva originaalandmete struktuuriga ei ole neis standardiseeritud muutujates aga arvestatud Suurbritanniat, Leedut, Luksemburgi ja Hollandit, mis on tähistatud väärtusega -1¹³.

Vastuste hulgast on puudu need, kus respondent ei osanud või ei saanud vastata, keeldus vastamast või kellelt seda küsimust ei küsitud. Originaalandmestikus toodud vastusevariandid *regionaalne tasand* ja *riiklik tasand* on liidetud kokku, nii et lisaks *euroopa tasandile* (kodeeritud SPSS'is numbriga 1) jääb alles valik *teised tasandid* (kodeeritud SPSS'is numbriga 0). Mainitud puuduvasse kategooriatesse kuulub näiteks 2009. aasta uuringus osalenud vastustest 13,6%. Ülejäänud vastajatest arvas 56,7% inimestest, et kõige tähtsama riigi ees seisva probleemiga peaks tegelema, regionaalne või riiklik tasand, samas kui 29,7% inimestest leidis, et sellega peaks tegelema Euroopa tasandil.

Teise hüpoteesi sõltumatuks muutujaks on inimesed, kes tõstsid riigi kõige tähtsama probleemina (KTP) esile (ükskõik millist) majandusega seonduvat tegurit ($KTP = \text{majandus}$). Lisaks neile inimestele, kes nimetasid riigi ees seisva tähtsaima probleemina majandust, pakub meile veel huvi, milliseid üldise majanduse mõiste alla käivaid kategooriad välja toodi ja kui populaarsed need olid (vt. LISA4). Siit on tuletatud ka meie kolmas hüpotees, kus sõltumatuks muutujaks on finantskriisi mõju majandusele. Regressioonianalüüsi tarvis on ka sellest loodud dihhotoomne muutuja, kus kõnealust probleemi tähtsaima riigi ees seisva väljakutsena märkinud on tähistatus 1-ga, kõik ülejäänud 0-ga. Vältimaks kattuvusest tingitud metodoloogilist viga, on

¹² European Election Study 2004 - Codebook, lk.64-69.

¹³ European Election Study 2004 - Codebook, lk.70.

finantskriisi mõju ära märkinud vastused muutuja $KTP=majandus$ puhul tähistatud nulliga ehk ülejäänud majanduslikest teguritest eraldatud.

Kontrollmuutujatena on töösse kaasatud dihhotoomsete muutujatena kõik küsitluses kaetud riigid, et kontrollida võimaliku riigiefekti hüpoteesidele. Samuti on kontrollmuutujate hulgas esindatud sugu (kodeeritud – naine:1; mees:0), vanus ja haridustase. Vanus on kodeeritud aastates. Haridustase on antud vanuses, millal inimene lõpetas täiskohaga koolis käimise.

Lisaks vaatluse all olevate seoste esinemisele Euroopa Liidus tervikuna, on huvitav näha võimalike seoste esinemist EL'i erinevates riikides tulenevalt nende majanduslikust integreeritusest. Seetõttu vaatleme uuritavaid seoseid ka majanduskriisi ajal euroalasse kuulunud ja mitte-kuulunud riikide hulgas. Euroalasse kuulus meie vaadeldud 18st riigist enne majanduskriisi algust (2008. aasta sügis) üksteist riiki: Austria, Belgia, Küpros, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Iirimaa, Portugal, Sloveenia ja Hispaania. Euroalasse ei kuulunud vaadeldutest seitse riiki: Tsehhi, Taani, Eesti, Ungari, Läti, Poola ja Slovakkia.

5. Empiirilised tulemused

Selle peatüki ülesanne on analüüsida majanduskriisi mõju Euroopa tasandi tähtsusele ja Euroopa Parlamendi valimiste aktiivsusele. Pearõhk on seega 2009. aasta EP valimistel ning muutustel, mis ilmnevad võrreldes majanduskriisile eelnenud valimistega. Esmalt võtame vaatluse alla makromajanduslikud muutused kõnealusel perioodil. Võrdleme 2009. aasta peamisi majanduslike indikaatoreid kriisile eelnenud perioodi vastavate näitajatega ning tuvastame millisel määral on toimunud muutused inflatsiooni määra, SKP ja tööpuuduse valdkonnas. Paralleelselt esitame ka andmed, mis näitavad makrotasandi muutusi valimisaktiivsuses. Empiirilise analüüsi oluliseim osa on aga välja selgitada, millist mõju on majanduslik olukord omanud indiviiditasandi kontekstis. Siin saame lisaks majandusliku olukorra tajumisele indiviidide poolt ja valimisaktiivsusele vaadata ka vahemuutujana Euroopa tasandi tähtsust. Alustame aga makromajandusliku taustsüsteemi ülevaatest.

5.1 Makrotasandi majandusnäitajad ja valimisaktiivsus EP valimistel

2009. aasta EP valimised muutis eriliseks asjaolu, et Euroopa Liit oli jõudnud eelmine aasta alanud seninägematu majanduskriisi põhja. Seda ilmestavad täpselt makromajanduse näitajad. Täiesti puutumata ei jäänud majanduskriisi mõjudest ükski Euroopa riik, kuid mõju tugevus oli riigiti erinev (vaata Lisa 1). 2009. aasta esimeses kahes kvartalis oli keskmine SKP kasv Euroopa Liidus tugevalt negatiivne: -5,5%. SKP languse loogilise kõrvalmõjuna tuleb märkida inflatsiooni aeglustumist. Samas oli tööpuudus tõusnud 8,9%-ni. Võrreldes 2004. aasta seisuga, oli kõige drastilisem langus toimunud just SKP osas. Kui hindade kallinemine EL'i lõikes kriisiajal pidurdus ning viimatiste EP valimiste perioodiga võrreldes tööpuudus üllatuslikult isegi vähenes, siis SKP läks tugevalt miinusesse. Eriti järsk oli SKP langus Eesti, Läti ja Leedu jaoks, kuid ligi 10% miinuses olid ka Taani, Soome, Ungari, Sloveenia ja mitmed teised. Silmatorkav on, et kui reeglina kaasnes SKP langusega ka inflatsiooni aeglustumine,

siis Läti, Leedu, Rumeenia ja Ungari puhul jätkas see parameeter ka kriisi ajal tuntavat kasvamist. Tööturu probleeme ilmestab suur tööpuudus, mis võrreldes eelneva aastaga oli kasvanud, kuid mis valitses mitmel pool Ida-Euroopas ka enne EL'i astumist, mistõttu ei saa rääkida tööpuuduse kasvust kahe EP valimisperioodi võrdluses. Kui aga vaadelda ainult Lääne-Euroopat 2004. ja 2009. aasta võrdluses, siis seal kaasnes siiski tööpuuduse kasv ka võrreldes eelmiste EP valimistega. Samas ei olnud enamikus riikides muutus suurem kui paar protsendipunkti.

Kui uurida võrdlevalt makromajanduslikke näitajaid kriisi eel ja kriisi ajal, võime näha, et valija omas EP 2009. a. valimistel oma riigi majanduslikust situatsioonist üsna adekvaatset pilti: tervelt veerand uuringus küsitletutest pidas riigi kõige olulisemaks probleemiks tööpuudust ning 16,8% tõi välja riigi üldise majanduslik seisu, samas kui inflatsiooni toodi probleemina esile väga vähe (*Tabel 4*).

Valimisaktiivsuse puhul on vaadatud kõiki riike, kes kõnealusel aastal olid EL'i liikmed. Heites pilgu viimastele neljadele EP valimistele (vt. *LISA 2*), hakkab esmalt silma väga suur vahe erinevate riikide valimisaktiivsuses. Kõige kõrgem ning stabiilsem valimisaktiivsus on traditsiooniliselt Belgias ja Luksemburgis, kus, nagu varemalt selgitatud, on valimised kohustuslikud, mistõttu ei ole need riigid teistega samadel alustel võrreldavad. Ülejäänud riike on lihtsam vaadelda kahes osas: vanemad EL'i kuulujad ja 2004. aastal ning hiljem liitunud, kuivõrd viimastes on toimunud seni vaid kahed EP valimised. Vaadates vanemaid EL'i liikmeid, võib täheldada, et valdavalt on valimisaktiivsus aasta-aastalt langenud. Samas ei ole see trend ühtne kõigis liikmesriikides. Viimastel neljadel EP valimistel on mitte-kohustusliku valimissüsteemiga vanadest EL'i riikidest valimisaktiivsus langenud eelmise korraga võrreldes iga kord vaid Kreekas ja Prantsusmaal, samas kui ülejäänud riikides on olnud muster märksa segasem.

Nagu töö teoreetilises osas selgitatud, on üks peamisi EP valimisaktiivsuse mõjutajaid valimiste osaline või täielik kattumine mõndade teiste riigitasandil toimuvate valimistega. Selline kattumine tähendab, et valimistel on osalevate poolte jaoks rohkem kaalul, mistõttu on valimisagitatsioon tõenäoliselt tugevam ning inimeste motiveeritus protsessis osaleda peaks olema kõrgem. Teisalt on täheldatud ka vastupidist protsessi: kui kahed valimised toimuvad väga lähestikku, võib esineda järjekorras teisena

toimuvatel valimistel valimisväsimust (*voter fatigue*) ning osavõtt selle võrra lahjemaks jääda. Austria 2004. aasta EP valimiste tulemust võis näiteks mõjutada valimisväsimus neist poolteist kuud varem toimunud presidendivalimiste tõttu. 1999. aasta EP valimiste aktiivsust võis aga tõsta asjaolu, et sama aasta sügisel olid saabumas parlamendivalimised (vt Lisa 3). Kokku võime fikseerida aastal 2004 kuus ja aastal 2009 kaheksa juhust, kus riigitasandi valimine sattus samale aastale EP valimistega. 2004. aastal oli selle kokkulangemise mõju eeldatavasti positiivne EP valimisaktiivsusele kahel korral ja negatiivne neljal korral, samas kui 2009. aastal oli eeldatav mõju positiivne viiel korral ja negatiivne kolmel korral. Nagu näeme, siis hoolimata sellest, et valimiste kokkulangemus võib omada tugevat mõju EP valimisaktiivsusele, on mõju kahesuunaline ning seega pikemas ajalisel perspektiivis tõstab ja langetab EP keskmist valimisaktiivsust tõenäoliselt võrdses suurusjärgus. Kui eemaldada valikust riigid, kus 2004. või 2009. aastal toimusid kattuvad valimised ning kohustuslike valimistega Luksemburg ja Belgia, jääb meie sõelale veel 14 riiki. Neist kuues oli 2009. aasta valimisaktiivsus kõrgem kui eelnevatel valimistel ning kaheksas oli aktiivsus madalam. Vaadates suurima valimisaktiivsuse langusega riike, võib ilmselt kõrvale jätta Leedu, kus 2004. aastal toimusid koos EP valimistega presidendivalimised, mis muudab nende suure valimisaktiivsuse languse (-27,3 %-punkti võrra) loomulikuks. Teiste arvestuses kuulub esikoht Kreekale, kus 2009. aasta valimisaktiivsus võrreldes eelmiste EP valimistega oli langenud 10,6%-punkti võrra, vaatamata sellele, et valimiste kattumine oleks pidanud mõjuma 2004. aastal EP valimisaktiivsusele negatiivselt ning 2009. aastal just positiivselt. Silma hakkab ka teine Lõuna-Euroopa murelaps – nimelt Itaalias oli valimisaktiivsuse langus -10,8%. Mujal võime täheldada, et valimisaktiivsuse langus polnud nii järsk – protsendipunktides langes aktiivsus Suurbritannias -3,8%, Maltal -3,5% ja Hollandis -2,2% jagu.

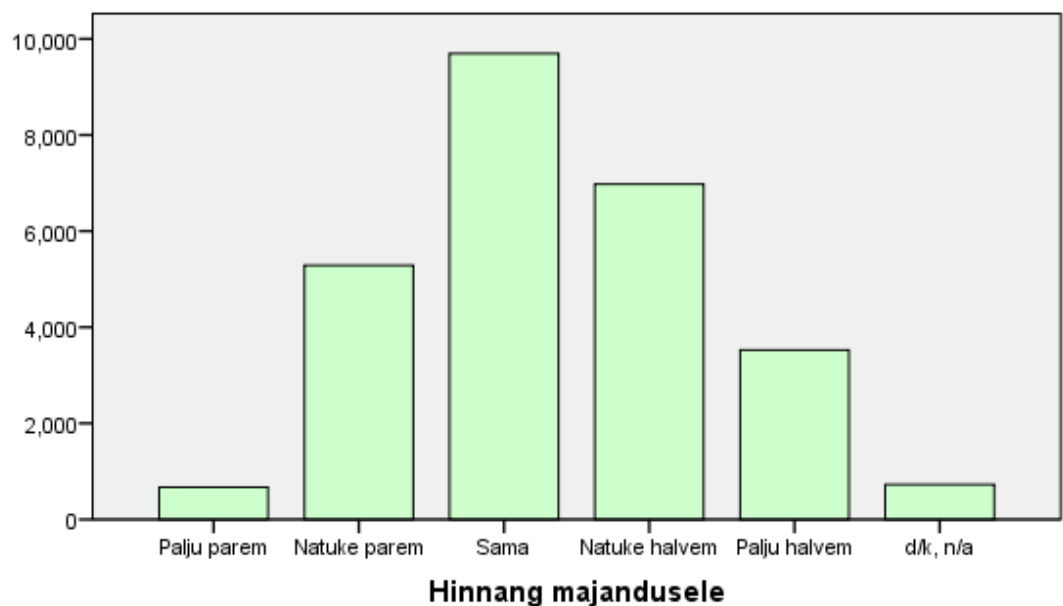
Majanduse kasv oli 2009. aasta valimiste eel kõige paremas seisus Poolas, kus see ainsana oli positiivne (+1%). Väike oli majanduse langus veel ka Kreekas, Küprosel, Maltal. Tööpuudus oli kõige madalam aga Hollandis (3,3%) ja Austrias (4,7%), teistes riikides ületas see 5% piiri, kõige napimalt Luksemburgis, Küprosel ja Sloveenias. Inflatsioon oli valdavalt pidurdunud ning Hispaanias, Portugalis ja Iirimaa oli see asendunud lausa deflatsiooniga. Kõige muserdavamad olid makromajanduslikud statistilised näitajad kolmes Balti riigis, kus oli liidu suurim majanduslangus ning koos

Iirimaa ja Hispaania ka kõrgeim tööpuuduse näit. Nagu eelpool mainitud, ei suutnud SKP langus Läti ja Leedu puhul ka täiesti peatada inflatsiooni.

5.2 Indiviidi hinnang majanduslikule olukorrale ja EP valimised

Kui tavaliselt uurivad majandusliku hääletamise teoorial baseeruvad tööd majanduslikust olukorrast tingitud mõju poliitiliste jõudude edukusele valimistel (Lewis-Beck, Jacoby, Norpoth & Weisberg, 2008), siis selles töös huvitab meid majandusliku käekäigu mõju võimu teostamise Euroopa tasandile. Me soovime teada, kas majanduse kehv olukord väljendub ka tähtsuse muutumises valitsemistasandite vahel, ehk tahame näha, kas majandusliku situatsiooni tajumine on seotud EP otsustustasandi tähtsuse tõusuga ning EP valimisaktiivsusega.

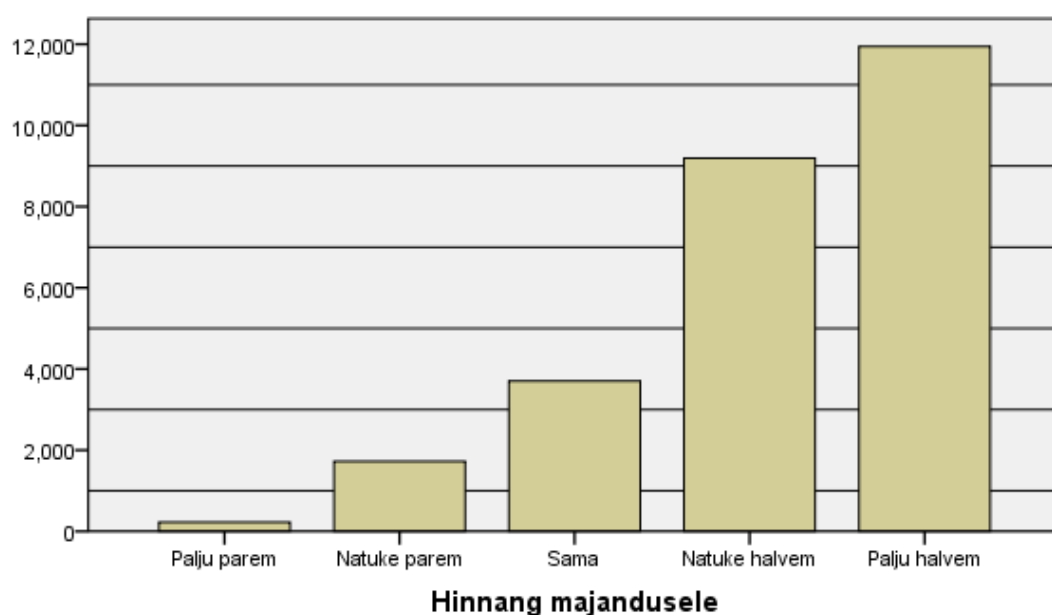
Joonis 2. Kuidas on riigi üldine majanduslik olukord muutunud viimase 12 kuu jooksul (2004)

Operatsionaliseerimaks majandusliku olukorra tajumist pakkusid meile huvi ennekõike kaks näitajat: 1) inimeste hinnang riigi üldisele majanduslikule situatsioonile (kas riigi majanduslik olukord on viimase 12 kuu jooksul läinud halvemaks?) ning 2) majandusliku iseloomuga nähtuse välja toomine riigi suurima probleemina.

EES'i küsimustikus on nii 2004. kui 2009. aastal esitatud küsimus, mis soovib teada eurooplaste subjektiivset hinnangut riigi üldisele majanduslikule käekäigule võrreldes 12 kuu taguse perioodiga. Nagu näeme (*Joonis 1*), oli 2004 aastal retrospektiivne hinnang riigi üldisele majanduslikule olukorrale üsna keskmine. Olukorra paranemist viimase 12 kuu lõikes tajus 22,2% vastanutest, samas kui 36,1% respondente leidis, et majanduslik olukord on püsinud samasugusena. Olukorra halvenemist tajus 39% eurooplastest.

Joonis 3. Kuidas on riigi üldine majanduslik olukord muutunud viimase 12 kuu jooksul (2009)

Viis aastat hiljem toimunud EP valimiste ajaks oli aga olukord läinud oluliselt viletsamaks (*Joonis 2*). Majandusliku situatsiooni paranemist tajus vaid 7,2% kõigist vastanutest, olukorra püsimist stabiilsena tundis vaid 13,7% inimestest. Valdav osa, tervelt 68,1% eurooplastest tunnistas aga majandusliku käekäigu langust.

Samades küsimustikes on palutud inimestel nimetada ka kõige olulisem probleem, mis nende riigi ees hetkel seisab ning seejärel palutud öelda, milline poliitika tegemise tasand peaks kõnealuse probleemiga tegelema. 2004. ja 2009. aastat võrreldes on oluline pidada silmas, et 2004. aasta andmestest puuduvad EESi poolt kasutatud erinevate küsimustike tõttu Leedu, Luksemburg, Malta, Itaalia ning Suurbritannia ning kodeerimisprobleemide tõttu Holland ja Rootsi. Et saada adekvaatset võrdluspilti, on

need riigid käesolevas analüüsis eemaldatud ka 2009. aasta andmetest. Majandusega seotud probleemi tõstis 2004. aastal riigi suurima väljakutsena esile alla poole küsitletutest, umbes kolmandiku võrra vähem oli inimesi, kes tõstsid esile mõne muu probleemi ning 23,5% oli neid, kellelt antud küsimusele vastust ei laekunud (*LISA5*). Kõige enam mainiti majanduslikest probleemidest tööpuudust.

Tabel 2. Suurima riigi ees oleva probleemi seotus majandusega.

	Küsitletute arv	Seotud majandusega	Seotud muuga	Vastus puudu
2004	N=18200	8381 (46,1%)	5537 (30,4%)	4282 (23,5%)
2009	N=18058	11960 (66,2%)	5255 (29,1%)	843 (4,7%)

Allikas: European Election Studies

2009. aastal oli vastavalt ootustele majandust riigi suurima väljakutsena nägevate inimeste hulk tõusnud (*LISA6*). Veidi enam kui 18000 küsitlusest nägi suurima väljakutsena majandus-alast probleemi 11960 ehk 66,2% vastanutest, muid probleeme tähtsustas enim 5255 inimest ehk 29,1% vastanutest. Need arvud haakuvad ootuspäraselt makromajanduslike näitajatega. Tähelepanuväärne on, et inimeste hulk, kes jättis sellele küsimusele vastamata, oli 2009. aastal oluliselt vähenenud (*Tabel 2*). Kõige enam märgiti tegelemist vajavate probleemidena tööpuudust ja toimetulemist finantskriisi mõjudega majandusele.

Huvitav on ka näha, milliseid trende pakkus muutus selles osas, kes peaks eurooplaste arvates riigi ees seisva suurima probleemiga tegelema. Võime näha, et 2004. aastal oli ootuspäraselt kõige suurema väljakutsega tegelemist oodatud riiklikult tasandilt, keda pidasid sobivaimaks 52% vastanutest (*Tabel 3*). Populaarsuselt pea võrdne oli seisukoht, et suurima probleemiga peaks tegelema regionaalsel tasandil (16,3%) või Euroopa tasandil, mida pidas sobivaks vaid 18,7% eurooplastest.

Tabel 3. Millisel tasandil oleks kõige õigem tegeleda suurima riigi ees oleva probleemiga.

	Küsitletuid	Kohalik tasand	Riiklik tasand	Euroopa tasand	Vastamata
2004	N=18200	2972 (16,3%)	9468 (52,0%)	3394 (18,7%)	2366 (13,0%)
2009	N=18052	2364 (13,1%)	8125 (45,0%)	5191 (28,7%)	2378 (13,2%)

Allikas: European Election Studies

Selgelt on aga pilt muutunud 2009. aastaks. Riiklikku ja kohalikku tasandit pädevaimaks pidavate inimeste arv oli langenud, samas kui Euroopa tasandit pidas kõige sobilikumaks viie aasta tagusega võrreldes 53% enam inimesi ehk ligi kolmandik eurooplastest. Üldiselt on inimeste seisukohad riigiti vaatlusaluses küsimuses üsna erinevad, kuid selgelt on näha, et Euroopa tasandi tähtsustamine on vaadeldud aastatel kasvav trend, olles suurenenud 20 riigis ja vähenenud vaid kahes (*LISA 7*).

Nagu võime näha, on Euroopa tasandi tähtsus 2009. aastal kriisi-eelse perioodiga võrreldes tõusnud. Saamaks teada, millist mõju sellele on avaldanud otseselt majanduskriis, sooviks me vaadata, kas ka konkreetselt majanduslike probleemidega tegelemist oodati Euroopa tasandilt kriisi ajal rohkem, kui 2004. aastal. Meie andmed ei võimalda uurida kõigi küsitletute arvamust selle kohta, kes peaks majandus-alaste küsimustega tegelema, kuid saame vaadata nende vastajate poolt eelistatud tasandit, kes pidasid majandusega seotud probleemi suurimaks riigi ees seisvaks.

Tabel 4. Mis tasand peaks tegelema suurima riigi ees oleva probleemiga, nende arvates, kes ütlesid, et suurim probleem on seotud majandusega

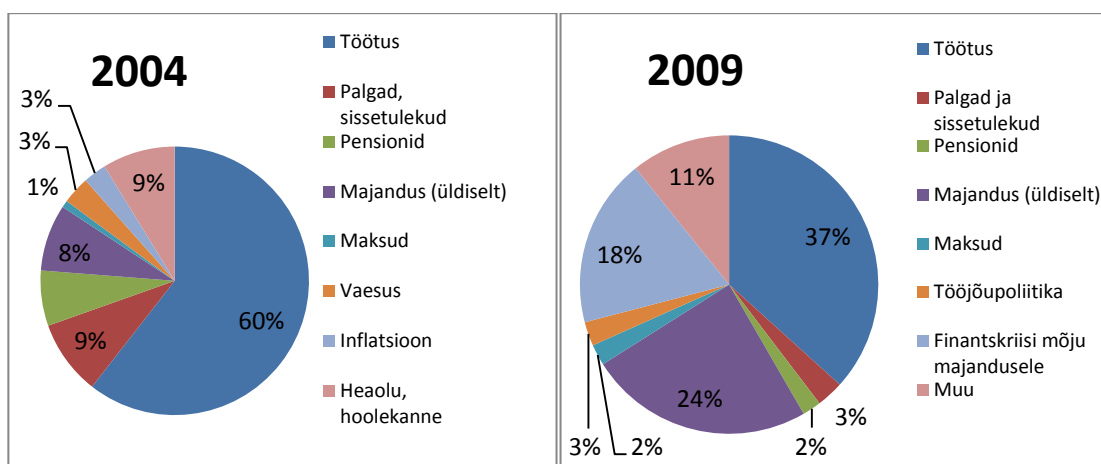
	Küsitletute arv	Euroopa tasand	Muu
2004	N=8381	1512 (18,0%)	6869(82,0%)
2009	N=11960	3691 (30,9%)	8269 (69,1%)

Allikas: European Election Studies

Nagu näeme (*Tabel 4*), on majanduskriisi ajal pea kahekordistunud nende inimeste hulk, kes peavad riigi ees seisvatest väljakutsetest suurimaks majandusega seonduvat ning leiavad, et sellega peaks tegelema ennekõike Euroopa tasandil. Tähelepanu väärib ka asjaolu, et 2004. aastal oli tähtsaima probleemina majanduslikku asjaolu märkinute hulgas Euroopa tasandil tegutsemist ootavate inimeste osakaal väiksem (18,0%), kui ükskõik millist asjaolu märkinute hulgas (18,7%).

Kui vaadata, milliseid majandusega seotud nähtusi suurima probleemina mainiti, siis 2004. aastal tegi inimestele enim muret tööpuudus, sissetulekud ja riiklik hoolekanne. 2009. aastal oli tööpuuduse kõrval suurima murena tõusnud aga esile inimeste mure finantskriisi mõjude pärast majandusele.

Joonis 4. Suurima probleemina väljatoodud majanduslikud tegurid

Allikas: European Election Studies

Et 2004. aastal polnud veel majanduskriisi, on igati mõistetav, et *finantskriisi mõju majandusele* ei leidnud siis ka mainimist riigi ees seisva suurima probleemina. Selle tugev esinemise sagedus 2009. aastal lubab meil aga oletada, et tegu võib olla ühe peamise põhjusega, mis seletab Euroopa tasandi tähtsuse tõusu majanduskriisi ajal.

Tabel 5. Riigi suurima probleemina enim mainitud majanduslikud tegurid ja soov näha nendega tegelemas Euroopa tasandil

2004			2009		
Suurim probleem	N	Euroopa Tasand (%)	Suurim probleem	N	Euroopa tasand (%)
Töötus	5075	887 (17,5%)	Töötus	6494	1622 (25,0%)
Palgad, sissetulekud	756	170 (22,5%)	Majandus (üldiselt)	4313	1646 (38,2%)
Heaolu, hoolekanne	735	93 (12,7%)	Finantskriisi mõju	3238	1474 (45,5%)
Majandus (üldiselt)	674	165 (24,5%)	Palgad, sissetulekud	521	111 (21,3%)
Pensionid	558	83 (14,9%)	Tööjõupoliitika	461	123 (26,7%)
Vaesus	279	61 (21,9%)	Maksud	404	108 (26,7%)
Inflatsioon	233	35 (15,0%)	Pensionid	358	52 (14,5%)
Maksud	71	18 (25,4%)	Sotsiaalne õiglus	317	65 (20,5%)

Allikas: European Election Studies

Seda oletust kinnitab ka võrdlev tabel (Tabel 5), kus on vaadeldud populaarsemad riigi suurima probleemina mainitud majanduslased tegurid ning vastanute arvamus sellest, milline tasand peaks tegelema kõige tähtsama probleemiga. Nagu võime näha, siis inimeste hulgas, kes pidasid suurimaks riigi ees olevaks probleemiks *finantskriisi mõju*

majandusele, leidsid ligi pooled, et tähtsaima probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil.

Otsides Euroopa tasandi tähtsust tõstvaid asjaolusid, heidame viimaks veel pilgu riikide vaheliste erinevuste suunas. Selleks oleme jaganud EL'i liikmesriigid kaheks tulenevalt nende kuulumisest või mitte-kuulumisest euroalasse. Nagu näeme (*Tabel 6*), on kõige tähtsama riigi ees oleva probleemina (KTP) majandusega seostuvat probleemi mainitud vaadeldud gruppides üsna võrdselt. Kui aga vaadata, kui palju on suurima probleemina nähtud *finantskriisi mõju majandusele* (KTP=finantskriis), näeme, et euroala riikides on see näitaja lausa 51% võrra suurem. Samuti on euroala riikides oluliselt rohkem inimesi, kes soovivad, et KTP'ga tegeldaks Euroopa tasandil.

Tabel 6. Kõige tähtsam probleem ja tasand, mis peaks sellega tegelema (2009)

Riikidegrupp	N	KTP=majandus	KTP=finantskriis	Euroopa tasand
Euroala riigid	15013	66,2%	14,1%	35,9%
Mitte-euroala riigid	12056	64,3%	9,3%	21,7%

Allikas: European Election Studies

Toomaks täpsemalt välja majandusliku olukorra ja Euroopa tasandi tähtsuse vahelisi sidemeid, viidi läbi binaarne logistilise regressiooni analüüs. Logistilise regressiooni tulemused 2009. aasta puhul näitasid, et koostatud mudel osutus oluliseks (2009. aasta hii-ruut = 1520,246; $p < 0,001$). Mudeli Nagelkerke R^2 oli 0,126. Lisaks ennustas mudel 72,1% juhtudest korrektselt.

Tabel 7's on ära toodud tegurid, mis määravad Euroopa tasandi tähtsust indiviidi tasandil. Välja on toodud regressiooni koefitsient (B) ning riskisuhe ($\exp^b$). Tulemustest võib näha, et Euroopa tasandi tähtsuse tõusu ennustasid 2009. aastal kontrollitute olulisel määral kuus asjaolu. Samas 2004. aastal ei olnud ühelgi uurimisalusel muutujal olulist kaalu Euroopa tasandi tähtsuse kujunemisel. 2009. aasta puhul aga näeme, et inimesed kippusid Euroopa tasandit tähtsustama, kui nende retrospektiivne hinnang riigi majanduslikule olukorrale oli positiivne. Negatiivse retrospektiivse majandushinnanguga inimeste puhul ei avaldunud olulist mõju Euroopa tasandi tähtsustamisele. Samas joonistub selgelt välja efekt, et Euroopa tasandi suuremat tähtsustamist võis oodata inimestelt, kes riigi ees oleva suurima probleemina nimetasid mõnda majanduslikku tegurit.

Tabel 7. Euroopa tasandi tähtsust määravad tegurid

Muutuja	2004 (kõik)		2009 (kõik)		2009 (euroala)	
	B	Riskisuhe (exp ^b)	B	Riskisuhe (exp ^b)	B	Riskisuhe (exp ^b)
Majandus parem, kui 12 kuud tagasi	-0.109	0.897	0.201	1.222*	0.213	1.237*
Majandus kehvem, kui 12 kuud tagasi	-0.041	0.960	0.026	1.027	0.012	1.012
Riigi suurim probleem: majanduslane	0.041	1.041	0.328	1.389***	0.314	1.368***
Riigi suurim probleem: finantskriisi mõju	-	-	1.086	2.962***	1.127	3.085***
Sugu	-0.134	0.874**	-0.068	0.934*	-0.111	0.895*
Vanus	0.004	1.004**	-0.002	0.998*	-0.001	0.999
Haridus	0.006	1.006	0.008	1.008*	0.013	1.013***
Hii-ruut	894,009		1520,246		830,969	
Nagelkerke Pseudo-R²	0,085		0,126		0,110	
N	18200		18058		11007	

Märkus: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05

Mudelisse on lisatud ka 17 ELi liikmesriigi dihhotoomsed muutujad. Referentskategoriaiks on jäetud Saksamaa.

Nagu ka prognoositud, ennustas Euroopa tasandi oluliseks pidamist silmapaistvalt *finantskriisi majandusliku mõju* riigi suurimaks probleemiks pidamine. Finantskriisi mõju tähtsustamise puhul võis eeldada 2,962 korda suuremat tõenäosust Euroopa tasandi eelistamiseks probleemiga tegelemisel. Kontrollmuutujad näitavad, et Euroopa tasandit kippusid natukene rohkem eelistama meessoost valijad, sama kehtib ka 2004. aastal. Samuti ennustab Euroopa tasandi tähtsustamist haridustase: iga kauem koolis käidud aasta suurendas vastaja Euroopa tasandi tähtsustamist 0,8% võrra. Vanuse muutuja töötas aga vastupidi – iga elatud aasta ennustas vastaja 0,2% võrra väiksemat toetust Euroopa tasandile, samas kui viis aastat varem oli see olnud pigem vastupidi. Samas ei saa nendest kontrollmuutujatest teha suuri järeldusi, kuna avaldunud seosed on üsna nõrgad.

Tabel 7 viimane tulp näitab ka samade tegurite mõju Euroopa tasandi tähtsusele riikide hulgas, kes kuulusid juba majanduskriisi alguses euroalasse. Nagu näha, siis retrospektiivne hinnang riigi majanduslikule olukorrale omab seda gruppi vaadates veidi olulisemat tähtsust kui Euroopas tervikuna. Võime näha, et selle riikide grupi puhul on pisut vähenenud tähtsaima probleemina majanduslike tegurite väljatoomise mõju Euroopa tasandi tähtsusele. Sellegi poolest aga on hoopis selgelt tõusnud seos finantskriisi majandusliku mõju kartmise ja Euroopa tasandi tähtsaks pidamise vahel. Siit võime järeldada, et euroalasse kuuluvad inimesed tajuvad oma liikmesriigi majanduse suuremat seotust üle-euroopalise majandussüsteemiga, mistõttu näevad ka EL'i rolli selle majanduse juhtimisel suuremana: finantskriisi mõju välja toonud euroala inimesed ootasid Euroopa tasandil tegutsemist enam kui kolm korda suurema tõenäosusega.

Viimaks vaatame, kas tõele vastab ka neljas hüpotees, mis oletas, et mida olulisemaks peetakse majanduskriisi ajal suurima riigi ees seisva probleemi lahendamist Euroopa tasandil, seda enam osaletakse Euroopa Parlamendi valimistel.

Tabel 8. EP valimistel osalemine vastavalt tasandile, mida peeti sobivaks tegelema tähtsaima probleemiga

Millisel tasandil peaks tegelema riigi tähtsaima probleemiga:	Valimas käinute hulk	
	2004	2009
Euroopa tasand	1866 (59,7%)	3810 (73,4%)
Muu	7814 (55,1%)	8910 (69,2%)

Allikas: European Election Studies

Nagu näitab *Tabel 8*, siis paistab see nähtus tõele vastavat ka majanduskriisi eelsel perioodil. See, et valimas käimist väitnute osakaal on tunduvalt suurem tegelikust valimisaktiivsusest (*over-reporting*), leidis kajastust juba varem ning on taoliste küsitluste puhul tavaline. Küll aga on huvitav näha, et hääletamas käimist on raporteerinud 2009. aastal selgelt suurem hulk inimesi kui 2004. aastal, samas kui teame, et tegelikkuses oli valimisaktiivsus üsna sarnane.

Nagu ka eelnevate hüpoteeside puhul, sooritasime ka neljanda oletuse kontrollimiseks binaarse logistilise regressiooni. Nagu näitab *Tabel 9*, osutus püstitatud hüpotees

Tabel 9. EP valimisaktiivsust mõjutavad faktorid

Kõige tähtsama probleemiga peab tegelema Euroopa tasandil:	2004		2009	
	B	Riskisuhe	B	Riskisuhe
	0.108	1.109*	0.090	1.094*
Sugu	0.034	1.035	-0.076	0.926*
Vanus	0.026	1.027***	0.032	1.032***
Haridus	0.060	1.061***	0.052	1.053***
Nagelkerke Pseudo R²	0.245		0.184	
N	18200		18058	

Märkus: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Mudelisse on lisatud ka 17 ELi liikmesriigi dihhotoomsed muutujad. Referentskategoriaks on jäetud Saksamaa.

tõeseks, kuivõrd olulisustõenäosus oli madal (*Sig.: $p < 0,05$*) ning riskisuhe näitas nii 2004. kui 2009. aasta puhul, et Euroopa tasandit tähtsaima probleemiga tegelemiseks eelistanud inimeste puhul oli EP valimistel osalemise tõenäosus umbkaudu 10% suurem.

5.3 Järeldused ja arutelu

Uurimaks majanduskriisi mõju Euroopa tasandi tähtsusele ja Euroopa Parlamendi valimisaktiivsusele, võrdlesime esmalt riigitasandi statistilisi näitajaid kriisile eelnenud ja kriisiaegsel perioodil. Makromajanduslik analüüs näitas, et valija omas nii 2004. kui 2009. aasta EP valimiste ajal oma riigi majanduslikust situatsioonist üsna adekvaatset ülevaadet: tervelt veerand uuringus küsitletutest pidas riigi kõige olulisemaks probleemiks tööpuudust ning 16,8% tõi välja riigi üldise majanduslik seis, samas kui inflatsiooni toodi probleemina esile väga vähe. Need tulemused väljendasid üsna täpselt riigi tegelikke makromajanduslikke majandusnäitajaid. Samuti selgus, et valimiste kokkulangevus riigitasandi valimistega ei omanud vaadeldaval perioodil olulist tähtsust,

kuivõrd eeldatavalt valimisaktiivsust tõusvad ja langetavad asjaolud mainitud nähtuse kontekstis esinesid üsna samal hulgal.

Indiviiditasandi uuringust selgus, et Euroopa tasandi olulisus oli kriisi ajal inimeste silmis tõusnud, samuti oli suurenenud muretsemine majandusliku olukorra pärast, mida kolmveerand eurooplastest pidas 2009. aastal halvemaks, kui 12 kuud tagasi. Oma riigi ees seisva suurima probleemina tõusis kriisi ajal tugevalt esile finantskriisi mõju majandusele, mida 2004. aastal arusaadavalt ei mainitud kordagi.

Töös oli püstitatud neli hüpoteesi, millest üks kinnitust ei leidnud ning kolm osutusid tõeseks. Mõneti üllatava tulemuse pakkus regressioonianalüüs esimese hüpoteesi osas. Kui oletasime, et Euroopa tasandi olulisust ennustab indiviidi poolt oma riigi majandusele viimase 12 kuu lõikes antud negatiivne hinnang, siis sellist seost ei leitud. Selgus, et Euroopa tasandit kippusid suurima probleemi lahendamiseks eelistama pisut rohkem hoopis need inimesed, kelle arvates oli riigi majandus viimase 12 kuu jooksul paranenud. Kui peaks oletama, miks avaldus selline tulemus, võiks pakkuda, et ehk arvasid olukorra paranemist näinud inimesed, et Euroopa tasandil tehtud otsused on olnud majandusliku käekäigu paranemise taga. Teiseks on võimalik, et suur hulk inimesi nägid Euroopa Liitu kui institutsiooni ka majanduskriisi tekkimise süüdlasena, mistõttu majanduse jätkuvat halvenemist viimase 12 kuu jooksul nähti kui põhjust, miks Euroopast kaugeneda.

Teine püstitatud hüpotees oli, et mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks majandusega seonduvat, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil. Nagu näitas regressioonianalüüs, osutus see oletus tõeseks. Samamoodi osutus tõeseks ka kolmas hüpotees, mis vaatles suurima probleemina kitsamalt määratletud majandusliku faktori - täpsemalt *finantskriisi mõju* – mainimist ja selle mõju Euroopa tasandi tähtsusele. Regressioon näitas selgelt, et kui 2004. aastal ei mõjutanud need faktorid Euroopa tasandi eelistamist tähtsaima probleemi lahendamise areenina, siis 2009 aastal oli seos olemas. Eriti selge oli see juhul, kui suurima murena mainiti finantskriisi mõju majandusele. Mõlema mainitud faktori efekt oli veelgi tugevam, eurotsooni riikide puhul. Nii näiteks ennustas finantskriisi mõju mainimine suurima riigi ees oleva probleemina euroala kodaniku poolt Euroopa tasandi eelistamist enam kui kolme kordselt. Sellest võime järeldada, et

mida tugevamalt on riigi majandus teiste liikmesriikidega seotud, seda enam tajuvad inividid Euroopa otsustustasandi olulisust.

Neljandas hüpoteesis oletasime, et mida olulisemaks peetakse majanduskriisi ajal suurima riigi ees seisva probleemi lahendamist Euroopa tasandil, seda enam osaletakse Euroopa Parlamendi valimistel. Analüüs näitas, et tõesti Euroopa tasandi tähtsustamine ennustas EP valimistest umbes 10% suuremat osavõttu. Sealjuures ei olnud see seos ainuomane majanduskriisile, vaid eksisteeris samas mahus ka juba 2004. aasta valimistel. Arvestades aga, et majanduskriisi ajal oli suurenenud Euroopa tasandit tähtsaima probleemiga tegelemisel eelistavate inimeste hulk enam kui 50%, võib seda seost pidada väga oluliseks teguriks EP valimisaktiivsuse prognoosimisel.

Nagu teooria osas selgitasime, võib EP valimistest osavõtu kõikumist põhjustada palju asjaolusid, millest tõenäolisemad on näiteks valimiste võitluslikkus, kohustuslikkus, kattuvus teiste valimistega ning valija väsimus. Kohustuslikkuse efekt 2004. ja 2009. aasta võrdluses on ilmselt väike, kuivõrd ametlikult sanktsioneeritud kohustuslik valimine esines meie vaadeldud 18 riigi puhul vaid Belgias, kuid ka seal ei rakendata alates 2003. aastast enam tegelikku valimiskohustuse eirajate karistamist. Samuti näitas makrotasandi osas läbi viidud analüüs, et valimiste kattumisest ja valija väsimusest tingitud efektid, mis mõnel juhul valima minekut soodustavad, teisel juhul vähendavad, olid 2004. ja 2009. aasta puhul üsna tasakaalus. Keeruline on aga hinnata valimiste võitluslikkuse efekti ning samuti paljusid teisi potentsiaalseid tegureid, mida teooria osas lähemalt käsitlesime. On tõenäoline, et tegu on komposiitefektiga, kuid, millisel määral ülejäänud asjaolud valimisaktiivsust mõjutavad, jäägu edasiste uurimuste selgitada.

Teiseks vastuseta küsimuseks jäi selles töös ka avastus, et miks esines 2009. aastal võrreldes 2004. aastaga oluliselt suuremal määral respondentide poolset liialdamist (*over-reporting*) vastusena küsimusele, kas käidi valimas või mitte. Võimalik, et mainitud nähtus on üks Euroopa tasandi tähtsuse tõusu väljenduse vorme, näidates, et inimesed ei ole veel praktikas muutunud oluliselt usinamateks EP valimistel valijateks, kuid mingi psühholoogilise impulsi sunnil peavad siiski seda juba piisavalt oluliseks, et küsitlusankeedil sedasi väita.

Nagu teame, siis 2009. aasta langes võrreldes eelmiste valimistega EP valimisaktiivsus vähem kui kunagi varem (45,5%’lt 43,0%’le) ning 2014. aastal oli valimisaktiivsus esmakordselt kõrgem kui eelmistel valimistel. Kas tegu on olnud murrangulise kursimuutusega, milles oma osa oli mängida selles töös uuritud majanduskriisiga kaasnenud Euroopa otsustustasandi senisest suuremal tähtsustamisel, näitavad juba järgmised EP valimised.

Kokkuvõte

Selle töö eesmärgiks oli uurida 2008. aastal alanud ülemaailmse majanduskriisi mõju Euroopa otsustustasandi tähtsusele ja Euroopa Parlamendi valimisaktiivsusele. Euroopa Parlament on üha kasvava mõjuvõimuga Euroopa Liidu ainus otsevalitav organ, kuid ometigi on selle populaarsus pidevalt langenud. Esmakordselt EP ajaloos on valimisaktiivsuse langus peatunud just nüüd, mil Euroopa Liit elas läbi oma ajaloo suurima majanduskriisi. Võimalik, et tänapäeva majandusele omane vastastikkune sõltuvus, mis läbi institutsionaalsete mehhanismide ja ülekande (*spill-over*) dünaamika on eriti tugev Euroopa Liidu kontekstis, on viinud Euroopa kodanikud majanduskriisi tingimustes arusaamisele, et Euroopa poliitika tegemise tasand on olulisem, kui seda seni arvati. Uurimaks majanduskriisi otseseid mõjusid Euroopa tasandi tähtsusele ja valimisaktiivsusele, saime toetuda peaaesjalikult kahele asjaolule: esiteks, vaatlesime, milliseid tegureid on pidanud varasemad uuringud peamisteks valimisaktiivsuse põhjusteks ning eraldasime neist meie uurimisobjekti kontekstis oluliseimad. Teiseks tegime ülevaate majandusliku hääletamise teooriast ja selgitasime välja, millised tegurid aitavad kaasa käesolevas töös püstitatud küsimuste lahendamisele. Töö jaotus neljaks peatükiks, millest esimesed kaks tegelesid äsja mainitud teoreetiliste käsitluste lahkamisega ning selgitavad Euroopa tasandi valimiste spetsiifikat. Kolmandas peatükis püstitati uuritavad hüpoteesid ja tutvustati rakendatavat metoodikat. Viimases osas leidis aset tulemuste esitus ja analüüs.

EP valimised on tavaliste riiklike valimistega võrreldes omalaadsed ning nende eripära iseloomustab kõige paremini teisejärguliste (*second-order elections*) valimiste kontseptsioon. Nii näiteks ei moodusta võitja valitsust, ei kanna parteid suurt vastutust, ei panusta osalejad oluliselt kampaaniasse ning tihti domineerivad debatti siseriiklikud teemad. Neil põhjustel on valimisaktiivsus alati madalam, kui siseriiklikel valimistel, kuid ilmselt on nende seletusjõud väike, selgitamaks, millised muutujad põhjustavad EP valimisaktiivsuse ja subjektiivse tähtsuse kõikumist indiviidi jaoks erinevate valimisaastate lõikes. Varasemates töödes on valimisaktiivsuse põhjustajana välja toodud väga palju muutujaid, milledest suuremad grupid moodustavad näiteks institutsionaalsed, kultuurilised ja demograafilised muutujad. Paljud neist muutuvad ajas liiga aeglaselt, et oluliselt seletada ühe valimistsükli jooksul tekkivat aktiivsuse

erinevust. Siiski suutsime eraldada mitmeid asjaolusid, nagu näiteks - valimiste võitluslikkus, kohustuslikkus, kattuvus teiste valimistega ning valija väsimus, - mis võivad olla ka kõnealuse uurimisobjekti puhul kõrvalmõjuriteks. Võimaliku mõjurina on välja toodud ka Euroopa tasandile ainuomased faktorid, nagu näiteks inimeste arvamus riigi EL'i kuulumisest, eurointegratsiooni süvendamisest ja muudest taolistest asjaoludest, mida järjest vähem saab defineerida indiviidist kaugel seisva välispoliitikana ning üha enam meid otseselt mõjutava sisepoliitikana.

Majandusliku hääletamise teooria on valdavalt seni keskendunud sellele, kes on valimiste võitja või kaotaja. Samas saame me kasutada sama metoodikat ja mõõdestikku selgitamaks välja majanduslike asjaolude mõju inimeste huvile valimiste vastu. Tegime kindlaks, et levinuim viis majanduse mõju mõõtmiseks on vaadelda makromajanduslike näitajate – SKP, inflatsioonimäära ja töötuse, - seost valimistulemusega. Samas pidime nentima, et senised uuringud majanduse mõjust valimisaktiivsusele on andnud väga erinevaid tulemusi. Selle üks põhjuseid on ilmselt eeldus, et indiviidid on makromajanduse olukorrast hästi informeeritud ning suudavad adekvaatselt hinnata konkreetse olukorra eest vastutavaid jõude. Kuna me ei saa garanteerida selle eelduse tõe vastamist, on mõistlikum lähtuda makrotasandi asemel individitasandist. Selgitamaks majanduse mõju inimeste valimiskäitumisele, on varasematest uuringutest tulenevalt kõige otstarbekam vaadata indiviidide retrospektiivset hinnangut riigi üldisele majanduslikule käekäigule.

Tulenevalt oletusest, et majanduskriisi tingimustes leiab Euroopa end hetkel olukorras, kus ettevõtted, valitsused, poliitilised parteid ja kodanikud orienteerivad oma ootused ja poliitilise energia senisest suuremal määral EL'i suunas, sai püstitatud neli hüpoteesi. Esiteks oletasime, et mida kehvemaks hindavad inimesed riigi majanduslikku seisu majanduskriisi ajal, seda enam näevad nad suurte ühiskondlike probleemide peamise lahendajana Euroopa Liitu. Teiseks eeldasime, et mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks majandusega seonduvat, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil. Kolmandaks oletuseks oli, et mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks finantskriisi mõju majandusele, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil. Neljandada soovisime kontrollida oletust, et mida

olulisemaks peetakse majanduskriisi ajal suurima riigi ees seisva probleemi lahendamist Euroopa tasandil, seda enam osaletakse Euroopa Parlamendi valimistel.

Püstitatud teoreetiliste oletuste kontrollimiseks kasutasime antud töös kvantitatiivset andmeanalüüsi, rakendades andmeid peamiselt European Election Studies (EES) valijauuringu (*Voter study*) indiviiditasandi andmestikust, European Election Database'i andmebaasist ning Eurostat'ist. Neile andmetele toetudes anti ülevaade makrotasandi seostest SKP, inflatsiooni, töötuse määra ja EP 2004. ja 2009. aasta valimisaktiivsuse vahel. Seejärel teostati indiviiditasandi analüüs, rakendades analüüsimeetodina binaarset logistilist regressiooni.

Makromajanduslikust analüüsist selgus, et valija omas vaadeldud EP valimistel oma riigi majanduslikust situatsioonist üsna adekvaatset pilti: tervelt veerand uuringus küsitletutest pidas riigi kõige olulisemaks probleemiks tööpuudust ning 16,8% tõi välja riigi üldise majanduslik seisu, samas kui inflatsiooni toodi probleemina esile väga vähe. Need tulemused kattusid reaalse majandusliku olukorraga. Samuti selgus, et valimiste kokkulangevus riigitasandi valimistega ei omanud vaadeldaval perioodil olulist tähtsust, kuivõrd eeldatavalt valimisaktiivsust tõusvad ja langetavad asjaolud mainitud nähtuse kontekstis esinesid üsna samal hulgal.

Indiviiditasandi uuringud näitasid, et võrreldes 2004. aasta valimistega oli tõusnud nende inimeste hulk, kes nägid suurima riigi ees seisva probleemina majandus-alast tegurit. Samuti selgus, et varasemast rohkem sooviti kriisi ajal riigi ees seisva suurima probleemi lahendamist Euroopa tasandil. Keskmisest enam soovisid suurima probleemi lahendamist näha need inimesed, kes pidasid suurimaks probleemiks majandusega seotud tegurit. Kui 2004. aastal tegi inimestele enim muret tööpuudus, sissetulek ja riiklik hoolekanne, siis 2009. aastal oli tööpuuduse kõrval suurima murena tõusnud aga tugevalt esile inimeste mure finantskriisi mõjude pärast majandusele. Selgelt tuleb ka esile, et finantskriisi mõju majandusele nähti suurima probleemina oluliselt rohkem nende riikide kodanike poolt, kes kuulusid euroalasse. Kui Euroalasse mitte kuuluvates riikides nähti seda suurima probleemina 9,3% inimeste poolt, siis euroala kodanikud tõstsid seda muret esile 14,1 % juhtudest.

Binaarne logistiline regressioon ei kinnitanud retrospektiivse majandusliku hinnangu mõju Euroopa tasandi tähtsusele oodatud kujul. Ei leidnud tõestust, et negatiivne hinnang riigi majanduslikule arengule viimase 12 kuu lõikes oleks suurendanud indiviidide silmis Euroopa tasandi tähtsust. Küll aga selgus üllatuslikult, et kriisi ajal esines põhjuslik seos hoopis riigi viimase 12 kuu positiivse majandusliku hinnangu ja Euroopa tasandi tähtsuse vahel. Küll aga leidis kinnitust teine hüpotees, et mida rohkem peetakse majanduskriisi ajal suurimaks riigi ees seisvaks probleemiks majandusega seonduvat, seda enam leitakse, et selle probleemiga peaks tegelema Euroopa tasandil. Regressiooni näitas, et suurima probleemina majanduse välja toonud inimesed ootasid Euroopa tasandil probleemiga tegelemist 22% suurema tõenäosusega. Paika pidas ka kolmas hüpotees, sest need indiviidid, kes pidasid finantskriisi mõju majandusele suurimaks riigi ees olevaks probleemiks, toetasid Euroopa tasandil tegutsemist lausa 2,9 korda suurema tõenäosusega. Lisaks selgus olulise leiuna, et kõik kinnitust leidnud tendentsid olid veel tugevamalt esindatud nende riikide puhul, mis kuulusid euroalasse. Regressiooni analüüs tõestas ka neljanda hüpoteesi paikapidavust: mida olulisemaks peeti majanduskriisi ajal suurima riigi ees seisva probleemi lahendamist Euroopa tasandil, seda enam osaleti väidetavalt ka Euroopa Parlamendi valimistel. Samas esines selle küsimuse juures andmestikus tugevat liialdamist, kuivõrd reaalne valimisaktiivsus oli oluliselt madalam, kui ankeedi vastustele tuginedes ilmneb. Eriti paistis see silma 2009. aasta puhul. Selgus ka, et seos Euroopa tasandi tähtsustamise ja EP valimistel osalemise vahel ei ole majanduskriisi spetsiifiline, vaid esines samal määral ka enne kriisi.

Tunnustus

Töö autor tänab oma juhendajat Kristjan Vassilit ning Andres Reiljanit, Allan Padarit, Anna-Maria Toomperet, Raival Ilvest ja Andrias Kulda, kes olid töö valmimisele nõuannete, kommentaaride ning motiveerimisega suureks abiks.

Kasutatud Kirjandus

Aidt, T. S. (2000). Economic voting and information, *Electoral studies*, Vol. 19, Lk. 349-362.

Anderson, C. J. (2000). Economic voting and political context: a comparative perspective, *Electoral Studies*, vol. 19, lk. 151-170.

Attina, F. (2006). The voting behaviour of the European Parliament members and the problem of the Europarties. *European Journal of Political Research*, vol.18-5, lk. 557–579

Bingham Powell Jr. G. (1986). American Voter Turnout in Comparative Perspective. *The American Political Science Review*, vol. 80, No. 1 (Mar., 1986), lk. 17-43).

Bingham Powell Jr. G. & Whitten, G. D. (1993). A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context, *American Journal of Political Science*, Vol. 37-2, Lk. 391-414.

Blais, A. (2006). What Affects Voter Turnout? *Annual Review of Political Science*, vol. 9, lk. 111-125.

Blais, A. & Carty, R.K. (1990). Does Proportional Representation Foster Voter Turnout? *European Journal of Political Research*, vol. 18, lk. 167–81.

Blondel, J., Sinnot, R & Svensson, P. (1997). “Representation and Voter Participation,”

European Journal of Political Research 32 (2): 243-272.

Boyd, R. (1981). The Decline of U.S. Voter Turnout: Structural Explanations. *American Politics Quarterly* 9: 133-159.

Colomer, J. M., Magalhaes. P. (2012). Firing the Coach:How Governments Are Losing Elections in Europe. Konverentsi materjal „Political Consequences of the Economic Crisis: Voting and Protesting in Europe“, 17-18 aprill, 2012, Georgetown University, Washington, DC.

Conover, P.J. Feldman, S. & Knight, K. (1986). Judging Inflation and Unemployment: The Origins of Retrospective Evaluations. *The Journal of Politics*. Vol. 48-3, lk 565-588.

Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, New York, USA.

- Duch, R.M. Stevenson, R.** (2010). The Global Economy, Competency, and the Economic Vote. *The Journal of Politics*, vol.72-1, lk. 105-123.
- Eesti Statistikaamet* - <https://www.stat.ee/29879>
- Ehin, P.** (2012). Valimisuuringud, TÜ Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Võrdleva poliitika õppetool, loenguslaidid, 13.11.2012.
- Ehin, P. & Solvak, M.** (2012). „Party Voters Gone Astray: Explaining Independent Candidate Success in the 2009 European Elections in Estonia“, *Journal of Elections*, Vol. 22, No. 3, Lk. 272.
- Eichengreen, B.** (2010). The breakup of the euro area - Europe and the Euro, lk. 13. *Election Obsevational Portal* - <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries>
- European Commission* - The Treaty of Lisbon: The treaty at a glance. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_en.htm
- European Election Database* – http://www.nsd.uib.no/european_election_database/
- European Election Studies* - <http://www.piredeu.eu> ja <http://eeshomepage.net>
- European Parliament* - Electoral Procedures. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.3.4.pdf
- Eurostat* - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- Evans, J. A. J.** (2004). *Voting and the Economy, Voters & Voting: An Introduction*, SAGE Publications, Athenaeum Press, Suurbritannia.
- Fauvelle-Aymar, C., Stegmaier, M.** (2008). Economic and political effects on European Parliamentary electoral turnout in post-communist Europe. *Electoral Studies*, vol. 27-4, lk. 661-672.
- Fiorina, M. P.** (1978). "Economic Retrospective Voting in American Elections: A Micro-Analysis. *American Journal of Political Science*, vol.22-2 lk. 426-443.
- Fligstein, N. Polyakova A. & Sandholz, W.** (2011). European Integration, Nationalism, and European Identity. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 50, lk. 106-122.
- Follesdal, A. Hix, S.** (2006). Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. *Journal of Common Market Studies*, vol. 44, lk 535.
- Fowler J. H. , Dawes C. T.** (2008). Two Genes Predict Voter Turnout. *Journal of Politics*. Vol. 70, no. 3, lk. 579-594.

- Franklin, M.N.** (2001A). How Structural Factors Cause Turnout Variations at European Parliament Elections. *European Union Politics*, October 2001 vol. 2 no.3, lk. 309-328.
- Franklin, M.N.** (2001B). The Dynamics of Electoral Participation. *Raamatus Comparing Democracies 2: Elections and Voting in Global Perspective*, ed. Leduc, L., Niemi, R. ja Norris, P. Thousand Oaks CA: Sage, ptk 10, lk. 5.
- Franklin, M.N.** (2004). Electoral competitiveness and turnout: how voters react to the changing character of elections. Presentation to the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago, 3.aprill 2004. Lk. 1-31.
- Franklin, M.N., Mackie, T., Valen, H. et al.** (1992). *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. New York: Cambridge University Press. Viidatud: Franklin, M.N. (2001B), lk. 6.
- Franklin, M.N., van der Eijk, C. & Oppenhuis, E.** (1996). *The Institutional Context: Turnout*. Avaldatud teoses „Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union“. The University of Michigan Press, 1996.
- Garand, J. C. & Holbrook, T.** (1996). Homo Economicus? Economic Information and Economic Voting, *Political Research Quarterly*, Vol. 49, Lk. 351-375.
- Gilpin, R.** (2011). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton University Press. Lk. 305-333.
- Goodhart, C.A.E. & Bhansali, R.J.** (1970). “Political economy,” *Political Studies* 18, viidatud Reif, L. & Schmitt, H. (1980). Lk. 10.
- Gray, M. ja Caul Kittison, M.** (2000). Declining Voter Turnout in Advanced Industrialized Democracies, 1950 to 1997. *Comparative Political Studies*, vol. 33, lk. 1091-1122
- Gronke, P.** (2008). Early Voting and Turnout. Ettekanne konverentsil „2008 and Beyond: The Future of Election and Ethics Reform in the State“, lk.1-22
(<http://thecommoninterest.org/docs/Gronke2007.pdf>)
- Haas, E.** (1961). *International Integration: the European and the Universal Process*. International Organization. Vol.15, lk. 366-392.
- Hill, K.Q. & Hurley, P.A.** (1984). Nonvoters in Voters' Clothing: The Impact of Voting Behavior Misreport on Voting Behavior Research. *Social Science Quarterly*. Vol. 65, lk. 199-206.

- Hix, S. & Marsh, M.** (2007) „Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections.“ *The Journal of Politics* 69(2). Lk. 496.
- Hix, S. Marsh, M.** (2011). Second-order effects plus pan-European political swings: An analysis of European Parliament elections across time. *Electoral Studies*. Vol.30-1, märts 2011, lk. 4–15.
- Hix, S., Noury, A. & Roland, G.** (2009). Voting patterns and alliance formation in the European Parliament, *Philosophical Transactions of The Royal Society*, vol. 364, lk. 821-831
- Hobolt, S. B. & Wittrock, J.** (2011). “The Second-Order Election Model Revisited: An Experimental Test of Vote Choices in European Parliament Elections”, *Electoral Studies* 30, lk. 29-40.
- Hudson, M.** (2008). Fading Baltic Miracle. A dangerous dependence on the property bubble. *The International Economy*, winter 2008, lk 76.
- Jackman, R.W. Miller, R.** (1995). Voter turnout in the industrialized democracies during the 1980s. *Comparative Political Studies*, vol. 27, lk. 467-492.
- Kinder, D. R. & Kiewiet, D. R.** (1979). Economic Discontent and Political Behavior: The role of Personal Grievances and Collective Economic Judgments in Congressional Voting, *American Journal of Political Science*, Vol. 23, Lk. 495-52.
- Kinder, D. R. & Kiewiet, D. R.** (1981). Sociotropic politics: the American case. *British Journal of Political Science* Vol. 11, No. 2: 129-161.
- Kostadinova, T. Power, T. J.** (2007). Does Democratization Depress Participation? Voter Turnout in the Latin American and Eastern European Transitional Democracies. *Political Research Quarterly* September 2007 vol. 60 no. 3, lk. 363-377.
- Kousser, T.** (2004). 'Retrospective voting and strategic behavior in European Parliament elections', *Electoral Studies*, Vol. 23, Lk. 1-21.
- Kriesi, H.** (1995). *Le Système Politique Suisse*. Paris: Economica. Viidatud artiklis: Franklin, M. N. (2003). „Too much democracy? How elections to the European Parliament depress turnout at national elections in Europe.“ 2003 Congress of the European Consortium for Political Research, Marburg. Lk. 3-4.
- Ladner, A. & Pianzola, J.** (2010). Do Voting Advice Applications Have an Effect on Electoral Participation and Voter Turnout? Evidence from the 2007 Swiss Federal Elections. *Lecture Notes in Computer Science* Volume 6229, 2010, lk. 211-224.

- Lewis-Beck, M.S. Jacoby, W.G., Norpoth, H., Weisberg, H.F.** (2008). *American Voter Revisited*. University of Michigan Press.
- Malkopoulou, A.** (2009). Lost Voters: Participation in EU elections and the case for compulsory voting. CEPS Working Document No. 317, Centre for European Policy Studies, lk. 10-11.
- Mattila, M.** (2003). Why bother? Determinants of turnout in the European elections. *Electoral Studies*. Vol. 22-3, lk. 449-468.
- McElroy, G. & Benoit, K.** (2012). Policy positioning in the European Parliament. *European Union Politics*, märts 2012, vol. 13-1, lk. 150-167.
- Nannestad, P. & Paldam, M.** (1994). The VP-function: A survey of the literature on vote and popularity functions after 25 years, *Public Choice*, Vol. 79, Lk. 213-245.
- Neunreither, K.** (2007). The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments, *Government and Opposition*, vol.29-3, lk299-314.
- Nowak-Lehmann, D. F., Otter T. & Roth, F.** (2011). Has the financial crisis shattered citizens' trust in national and European governmental institutions?, Evidence from the EU member states 1999-2010, CEPS Working Document, Lk. 1-28.
- Pacek, A.** (1994). Macroeconomic conditions and electoral politics in East Central Europe. *American Journal of Political Science* 38, 723–744.
- Radcliff, B.** (1992). The Welfare State, Turnout, and the Economy: A Comparative Analysis. *The American Political Science Review*, vol. 86, no. 2 (Jun., 1992), lk. 444-454.
- Reif, L. & Schmitt, H.** (1980). 'Nine Second-Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results', *European Journal of Political Research*, Vol. 8, Issue 1, Lk. 8.
- Rose, R.** (2004). Europe expands, turnout falls: the significance of the 2004 European Parliament election. www.idea.int/elections/voter_turnout_europe/EU_Elections_june04.pdf. (vaadatud 22.03.2014).
- Rosenstone, S. J. & Wolfinger R. E.** (1978). The Effect of Registration Laws on Voter Turnout. *The American Political Science Review*, vol. 72, no. 1 (Mar., 1978), lk. 22-45.

- Sanders, D.** (2000). The Real Economy and the Perceived Economy in Popularity Functions: How much do the voters need to know? A study of British data, 1974-97, *Electoral Studies*, Vol. 19-2/3, Lk. 275-294.
- Selb, P.** (2009). A Deeper Look at the Proportionality—Turnout Nexus. *Comparative Political Studies*, Aprill 2009, vol.42, no.4, lk. 527-548.
- Schlozman, K. L., Verba, S.** (1979). *Injury to Insult*. Cambridge: Harvard University Press, viidatud artiklis: Radcliff, B. (1992), lk. 444.
- Taagepera, R.** (2003). The size of second chambers and European assemblies, *European Journal of Political Research*, vol. 41-2, lk 165–185.
- Tufte, E. R.** (1975). „Determinants of the outcomes of midterm congressional elections“, *American Political Science Review*, Vol. 69, Lk. 812-826.
- Tworzecki, H.** (2003). *Learning to Choose: Electoral Politics in East-Central Europe*. Stanford University Press, Stanford, CA, viidatud: Fauvelle-Aymar, C., Stegmaier, M. (2008). Lk. 663.
- Vassil, K. & Weber, T.** (2009). A Bottleneck Model of E-voting. Why Technology Fails to Boost Turnout. *New Media & Society*, 13(8), lk. 1336 - 1354.
- Vowles, J.** (2010). *Electoral System Change, Generations, Competitiveness and Turnout in New Zealand*. Cambridge University Press, lk1-21.
- Wolfinger, R., Rosenstone, S. J.** (1980). *Who Votes?* New Haven: Yale University Press, viidatud artiklis: Radcliff, B. (1992), lk. 445.

Summary

The Influence of Economic Crisis on European Level Policy-making Importance and Turnout of European Elections

The aim of this paper was to study the influence of the global economic crisis (started in the 2008) on the European-level decision-making importance and the European Parliament's voter turnout. The European Parliament is a sole directly voted representative body of the now more than ever influential European Union, however its election turnout has continually decreased. For the first time in the history of the EP, the voter turnout degression has stopped now that the European Union lived through the worst economic crisis in its history. It is argued that in today's economy characterized by mutual dependence, the institutional mechanisms and spill-over dynamics are particularly strong in the European Union context. It has led the European citizens in the economic crisis' circumstances to understand that the European policy-making level is more important than has been thought. In order to examine economic depression's direct effects on the European level's importance and voter turnout, we relied mainly on two toolkits. First, we looked at which factors have the previous studies considered the main reasons for voter turnout and extracted the most important ones in our object of research. Secondly, we made an overview of the economic voting theory and identified which factors contribute to solving the questions raised in this paper. The research paper is divided into four chapters. The first two chapters explain the theoretical approaches and explain the specifics of the European elections. The third chapter examines the hypothesis and explains the applied methodology. The results and analysis are in the fourth chapter of the paper.

The EP elections compared to ordinary national elections are distinctive and their speciality is best characterised by the concept of second-order elections. For example, the winner does not form the government, political parties do not bear a great responsibility, participants do not contribute significantly to the campaign and the debate is often dominated by the national issues. For these reasons, the voter turnout is always lower than in the national elections but their explanatory power is probably small, clarifying which variables cause the EP voter turnout and subjective importance

fluctuating for an individual in various election years. Many variables have been brought out in previous works as the cause of voter turnout. The bigger groups form institutional, cultural and demographic variables. Many of these change too slow in time to explain the change in voter turnout during one election cycle. Nevertheless, we were able to allocate a number of circumstances. For example, the competitiveness of elections, compulsory voting, overlap with other elections and voter fatigue which all could be the side-effects of the object of research. Possible influence of European level unique factors is also outlined, for example people's opinion on the country's membership in the EU, deepening of the European integration and other similar circumstances which can be less and less defined as bleary and distant foreign policy and more increasingly as domestic policy affecting all of us.

Economic voting theory has mostly concentrated on who is the winner or loser of the elections. At the same time, we can use the same methodology and measurements to find out the economic circumstances' impact on the people's interest in the elections. We have identified that the most common way to measure the impact of the economy is to observe macroeconomic indicators – GDP, inflation and unemployment – connection to the outcome of the election. We had to admit that the existing economic studies of the impact on voter turnout has been given very different results. One of the reasons is probably the assumption that individuals are well informed about the macroeconomic situation and can adequately assess who is responsible of the specific situation. Since we can't guarantee that this assumption is correct, it is more sensible to issue from the individual level rather than macrolevel. In order to illustrate the economic impact of the people's electoral behaviour, based on the previous studies it is most efficient to observe individuals' retrospective assessment to general economic welfare.

Based on the assumption that in the economic crisis, Europe finds itself currently in a situation where companies, governments, political parties and citizens orient their expectations and political energy to a greater extent towards EU, we set up four hypothesis. First, we assumed that the poorer the people evaluate the economic state in the country during economic crisis, the more they see the EU as the main solver of major social problem. Second, we assumed, the more the economic crisis is considered the biggest problem a country has related to economy, the more it is considered that this

problem should be dealt with at the European level. The third expectation was that the more it is considered that during the economic crisis, country's biggest facing problem is financial crisis' effect on economy, the more it is considered that this problem should be dealt with at the European level. Fourth, we wished to control an assumption that the more it is considered during the economic crisis, that the most important problem should be dealt at the European level, the more people participate in the EP elections.

To check the theoretical assumptions quantitative data analysis was used, implementing data mostly from the European Election Studies (EES) Voter Study individual level database, European Election Database and from Eurostat. Based on this data, an overview was given of the macrolevel connections to GDP, inflation, unemployment and the EP's electoral activity in 2004 and 2009. Thereupon, an analysis on individual level was carried out, using binary logistic regression as an analytic method.

Macroeconomic analysis revealed that the voter has a quite an adequate overview of the economic situation of its country: a quarter of survey respondents considered the country's most important problem unemployment and 16,8% pointed out the country's overall economic situation, at the same time inflation as a problem was pointed out very little. These results coincided with the actual economic situation. It also came out that the EP elections overlap with the state-level elections did not have a significant importance, since expected voter activity circumstances of rise and fall occurred in the same amount.

Individual level studies showed that compared to the elections in 2004, the number of people who saw an economic factor as a country's most important problem, had increased. It also appeared that the people wished more than ever that the crisis were solved at the European level. Those people who saw the country's most important problem to be an economical factor wished to see the problem solved in European level more than an average respondent. When in 2004 people were most worried about unemployment, income and national welfare, then in 2009 next to unemployment the people worried about financial crisis' influence on economy. It also became clear that those country's citizens who belonged to the Eurozone worried more about financial crisis' influence on the economy. Among the people who didn't belong to the Eurozone,

9,3% pointed out the problem, among those citizens who belonged to the Eurozone, influence of financial crisis was pointed out 14,1%.

Binary logistic regression did not confirm the influence of retrospective assessment of the economic impact to the European level importance in the way expected. It couldn't be proved that a negative assessment to a country's economic development during the last 12 months, would have increased the European level importance in the eyes of the individuals. However, surprisingly, it turned out that there was a causal link between the last 12 months positive economic assessment and the importance of the European level. The second hypothesis confirmed that the more it is thought that the country's biggest problem during an economical crisis is connected with economy, the more it is thought that this problem should be dealt with at the European level. Regression showed that it was 22% more likely that the people who brought out the country's biggest problem to be connected to economy, expected the problems to be solved at the European level. The third hypothesis also confirmed that those individuals, who considered the financial crisis' influence on the country's economy to be the biggest problem, supported the idea of dealing with the problem at the European level 2.9 times more likely. In addition to that, all confirmed tendencies were represented more strongly in those countries, that belonged to the Eurozone. Regression analysis also proved the fourth hypothesis: the more it was considered that the problems during the economic crisis were to be solved at the European level, the more people allegedly participated in the European Parliament elections. However, there was strong exaggeration (over-reporting) in the database, since the actual turnout was significantly lower than the outcome based on the answers of the questionnaire. It especially stuck out in the 2009. It also turned out that the relation between the importance of the European level and the participation in the EP elections is not specific to economic crisis but occurred to the same degree before the crisis.

LISAD

LISA 1 Makromajanduslikud näitajad 2004, 2008 ja 2009.a.

Riik	SKP kasv (%)			Tööpuudus (%)			Inflatsioon (%)	
	2004	2008	2009	2004	2008	2009	2004	2009
	II kv	II kv	II kv	II kv	II kv	II kv		
Austria	2,6	2,3	-5,0	4,9	3,5	4,7	2,0	0,4
Belgia	2,9	2,3	-4,3	7,4	6,4	7,5	1,9	0,0
Bulgaaria	5,3	6,3	-4,8	12,2	5,9	6,4	6,1	2,5
Eesti	5,5	-0,7	-16,4	10,6	4,1	13,3	3,0	0,2
Hispaania	2,4	1,9	-4,5	11,1	10,4	17,9	3,1	-0,2
Holland	2,3	2,9	-4,7	4,7	2,8	3,3	1,4	1,0
Iirimaa	3,9	-0,7	-6,7	4,6	5,4	12,5	2,3	-1,7
Itaalia	2,4	-0,2	-6,7	8,0	6,8	7,5	2,3	0,8
Kreeka	4,8	1,5	-2,7	10,4	7,3	9,0	3,0	1,3
Küpros	3,9	4,2	-1,8	4,4	3,2	5,3	1,9	0,2
Läti	9,3	0,0	-17,5	10,1	6,9	17,9	6,2	3,3
Leedu	8,3	4,7	-15,6	11,4	4,6	14,0	1,2	4,2
Luksemburg	3,3	-0,1	-7,4	5,1	5,0	5,1	3,2	0,0
Malta	-	5,2	-4,0	7,4	5,9	7,2	2,7	1,8
Poola	6,5	6,0	1,0	19,4	7,2	8,0	3,6	4,0
Portugal	2,1	0,6	-3,6	6,7	7,7	9,6	2,5	-0,9
Prantsusmaa	3,4	0,6	-3,5	8,4	7,0	8,8	2,3	0,1
Rootsi	4,9	0,8	-6,1	6,8	7,0	9,3	1,0	1,9
Rumeenia	6,9	9,8	-8,0	8,1	5,9	6,6	11,9	5,6
Saksamaa	2,5	1,8	-6,2	10,8	7,9	7,9	1,8	0,2
Slovakkia	3,4	7,4	-5,1	18,6	10,1	11,3	7,5	0,9
Sloveenia	4,6	5,3	-9,6	6,1	4,2	5,7	3,7	0,9
Soome	3,9	1,1	-9,7	10,4	7,4	9,7	0,1	1,6
Suurbritannia	3,6	0,6	-6,3	4,6	5,3	7,7	1,3	2,2
Taani	2,5	1,9	-8,0	5,3	3,2	6,0	0,9	1,1
Tšehhi	4,8	4,8	-5,5	8,3	4,3	6,4	2,6	0,6
Ungari	5,0	2,3	-7,7	5,9	7,7	9,6	6,8	4,0
Keskmine	3,0	1,4	-5,5	9,3	6,9	8,9	2,3	1,0

Allikas: Eurostat.

LISA 2 Euro Parlamendi valimisaktiivsus 1999-2009 (%)

Riik	1994	1999	2004	2009
Austria	67,2*	49,4	42,4	46,0
Belgia	90,6	91,1	90,8	90,4
Bulgaaria	-	-	29,2**	39,0
Eesti	-	-	26,8	43,9
Hispaania	59,1	63,1	45,1	44,6
Holland	35,7	30,0	39,2	36,8
Iirimaa	44,0	50,2	58,6	57,6
Itaalia	73,6	69,8	71,7	60,9
Kreeka	73,2	71,5	63,2	52,6
Küpros	-	-	28,2	35,6
Läti	-	-	41,3	53,6
Leedu	-	-	48,3	21,0
Luksemburg	88,5	87,2	91,2	90,7
Malta	-	-	82,3	78,8
Poola	-	-	20,9	24,5
Portugal	35,5	40,0	38,6	36,8
Prantsusmaa	52,8	46,8	42,8	40,6
Rootsi	41,6*	38,8	37,9	45,5
Rumeenia	-	-	29,5**	27,7
Saksamaa	60,0	45,2	43,0	43,3
Slovakkia	-	-	17,0	19,6
Sloveenia	-	-	28,4	28,3
Soome	57,6*	30,1	39,4	40,3
Suurbritannia	36,4	24,0	38,5	34,7
Taani	52,9	50,5	47,9	59,5
Tšehhi	-	-	28,3	28,2
Ungari	-	-	38,5	36,3
Keskmine	56,7	49,5	45,5	43,0
*Neis riikides toimusid EP valimised 1995				
**Neis riikides toimusid EP valimised 2007				

Allikas: European Election Database.

LISA 3. EP valimistega kattunud riiklikud valimised ja nende eeldatav mõju valimisaktiivsusele 1999-2009.a.

Valimised	Valimiste liik	Toimumisaeg	Eeldatav mõju EP valimisaktiivsusele
Austria	Parlamendivalimised	1999 oktoober	Positiivne
Portugal	Parlamendivalimised	1999 oktoober	Positiivne
Sloveenia	Parlamendivalimised	2004 oktoober	Positiivne
Leedu	Presidendivalimised	2004 juuni	Positiivne
Taani	Troonipärimisseaduse referendum	2009 juuni	Positiivne
Bulgaaria	Parlamendivalimised	2009 juuli	Positiivne
Saksamaa	Parlamendivalimised	2009 september	Positiivne
Kreeka	Parlamendivalimised	2009 oktoober	Positiivne
Rumeenia	Presidendivalimised	2009 november	Positiivne
Soome	Parlamendivalimised	1999 märts	Negatiivne
Kreeka	Parlamendivalimised	2004 märts	Negatiivne
Hispaania	Parlamendivalimised	2004 märts	Negatiivne
Slovakkia	Presidendivalimised	2004 aprill	Negatiivne
Austria	Presidendivalimised	2004 aprill	Negatiivne
Portugal	Parlamendivalimised	2009 veebruar	Negatiivne
Slovakkia	Presidendivalimised	2009 aprill	Negatiivne
Leedu	Presidendivalimised	2009 mai	Negatiivne

Allikas: European Election Database

LISA 4. Kõige tähtsam probleem riigis: majandusega seotud vastused

2004 (muutuja v319)		2009 (muutuja q1)	
Kodeeringu number	Vastus	Kodeeringu number	Vastus
1	Töötus	4	Majanduse olukord
2	Pension	6	Intressimäärad
5	Maksud	42	EL'i rahastamine
6	Heaolu, hoolekanne	48	Euroopa Keskpang
7	Majandus	51	Majandus- struktuur/poliitika/seisukorrad
15	Inflatsioon	52	Vaba ettevõtluse kapitalism
19	Vaesus	53	Eraomandi õigused
21	Palgad ja sissetulekud	54	Valitsuse kontroll majanduse üle
		55	Ühiskondlik omand
		56	Riiklik tööstus
		57	Pikaajaline majandusplaneerimine
		58	EL'i struktuurifondid
		59	Riigiomand, riigistamine
		60	Erastamine
		61	Korporatism
		62	Poliitika monopolide ja trustide suhtes
		63	Finants-initsiatiivid
		64	Tootlikkus
		65	Tehnoloogia ja infrastruktuur
		66	Energiapoliitika
		67	Transpordipoliitika
		68	Meedia ja ICT sektor
		69	Proteksionism
		70	Roheline majandus
		71	Töökohtade loomine
		72	Tööjõu liikumine
		73	Ühisturg
		74	Inflatsioon
		75	Töötus
		76	Tööjõu poliitika
		77	Börs ja selle arengud
		78	Äri
		79	Ettevõtete pankrotid
		80	Avalik võlg
		81	Maksud
		82	Kaubandus
		83	Palgad ja sissetulekud
		84	Euro mõju majandusele
		85	Finantskriisi mõju majandusele
		90	Sotsiaalne õiglus
		91	Heaoluriik
		92	Pensionid
		93	Hoolekande teenused
		94	Riiklik tervishoiupoliitika
		95	Sotsiaalmajad
		96	Lastehoid

Allikas: European Election Study

LISA 5. Kõige tähtsam probleem riigis (2004)

Riik					Kokku
		Vastus puudub	Majandusega seotud	Muu	
	Austria	355	371	284	1010
	Belgia	162	317	410	889
	Küpros	20	105	375	500
	Tsehhi	119	261	509	889
	Taani	469	181	667	1317
	Eesti	620	390	596	1606
	Soome	261	439	200	900
	Prantsusmaa	354	702	350	1406
	Saksamaa	308	236	52	596
	Kreeka	81	354	65	500
	Ungari	191	522	487	1200
	Iirimaa	166	111	877	1154
	Itaalia	319	820	414	1553
	Läti	127	521	352	1000
	Poola	120	674	166	960
	Portugal	353	418	229	1000
	Slovakkia	101	660	302	1063
	Sloveenia	317	498	187	1002
	Hispaania	158	328	722	1208
	Kokku	4601	9236	5916	19753

Allikas: European Election Study

LISA 6. Kõige tähtsam probleem riigis (2009)

Riik		Vastus puudub	Majandusega seotud	Muu	Kokku
	Austria	44 (4,4%)	630 (63%)	326 (32,6%)	1000
	Belgia	232 (23,2%)	472 (47,2%)	296 (29,6%)	1002
	Bulgaaria	96 (9,6%)	583 (58,3%)	321 (32,1%)	1000
	Küpros	13 (1,3%)	147 (14,7%)	840 (84,0%)	1000
	Tsehhi	81 (8,0%)	540 (54,0%)	396 (38,9%)	1020
	Taani	60 (6,0%)	495 (49,5%)	445 (44,5%)	1000
	Eesti	31 (3,1%)	778 (77,3%)	198 (19,7%)	1007
	Soome	55 (5,5%)	675 (67,6%)	269 (26,9%)	1000
	Prantsusmaa	25 (2,5%)	801 (80,1%)	174 (17,4%)	1000
	Saksamaa	31 (3,1%)	832 (83,1%)	138 (13,8%)	1004
	Kreeka	8 (0,8%)	665 (66,5%)	327 (32,7%)	1000
	Ungari	30 (3,0%)	630 (62,7%)	345 (34,3%)	1005
	Iirimaa	20 (2,0%)	775 (77,4%)	206 (20,6%)	1001
	Itaalia	69 (6,9%)	624 (62,4%)	307 (30,7%)	1000
	Läti	6 (0,6%)	796 (79,5%)	199 (19,9%)	1001
	Leedu	42 (4,2%)	789 (78,9%)	169 (16,9%)	1000
	Luksemburg	50 (5,0%)	808 (81,0%)	140 (14,0%)	1001
	Malta	82 (8,2%)	610 (61,3%)	303 (30,5%)	1000
	Holland	63 (6,3%)	544 (54,1%)	398 (39,6%)	1005
	Poola	96 (9,6%)	579 (57,8%)	327 (32,6%)	1002
	Portugal	11 (1,1%)	780 (78,0%)	209 (20,9%)	1000
	Rumeenia	58 (5,8%)	707 (70,5%)	238 (23,7%)	1003
	Slovakkia	65 (6,4%)	786 (77,4%)	165 (16,2%)	1016
	Sloveenia	32 (3,2%)	692 (69,2%)	276 (27,6%)	1000
	Hispaania	3 (0,3%)	887(88,7%)	110 (11,0%)	1000
	Rootsi	67 (6,7%)	503 (50,2%)	432 (43,1%)	1002
	Suurbritannia	36 (3,6%)	567 (56,8%)	395 (39,6%)	1000
Kokku		1406	16634	9029	27069

Allikas: European Election Study

LISA 7. Millisel tasandil peaks tegelema suurima riigi ees oleva probleemiga

Riik	2004		2009	
	Muud variandid	Euroopa tasand	Muud variandid	Euroopa tasand
Austria	697 (69,0%)	313 (31,0%)	552 (55,2%)	448 (44,8%)
Belgia	619(69,6%)	270 (30,4%)	730 (72,9%)	272 (27,1%)
Bulgaaria	-	-	827 (82,7%)	173 (17,3%)
Küpros	325 (65,0%)	175 (35,0%)	495 (49,5%)	505 (50,5%)
Tsehhi	747 (84,0%)	142 (16,0%)	804 (78,8%)	216 (21,2%)
Taani	1181 (89,7%)	136 (10,3%)	695 (69,5%)	305 (30,5%)
Eesti	1444 (89,9%)	162 (10,1%)	849 (84,3%)	158 (15,7%)
Soome	815 (90,6%)	85 (9,4%)	803 (80,3%)	197 (19,7%)
Prantsusmaa	1049 (74,6%)	357 (25,4%)	594 (59,4%)	406 (40,6%)
Saksamaa	457 (76,7%)	139 (23,3%)	576 (57,4%)	428 (42,6%)
Kreeka	388 (77,6%)	122 (22,4%)	676 (67,6%)	324 (32,4%)
Ungari	1073 (89,4%)	127 (10,6%)	828 (82,4%)	177 (17,6%)
Iirimaa	948 (82,1%)	206 (17,9%)	769 (76,8%)	232 (23,2%)
Itaalia	-	-	689 (68,9%)	311 (31,1%)
Läti	708 (70,8%)	292 (29,2%)	804 (80,3%)	197 (19,7%)
Leedu	-	-	689 (68,9%)	311 (31,1%)
Luksemburg	-	-	463 (46,3%)	538 (53,7%)
Malta	-	-	631 (63,1%)	369 (36,9%)
Holland	1148 (72,4%)	438 (27,6%)	535 (53,2%)	470 (46,8%)
Poola	879 (91,6%)	81 (8,4%)	909 (90,7%)	93 (9,3%)
Portugal	772 (77,2%)	228 (22,8%)	637 (63,7%)	363 (36,3%)
Rumeenia	-	-	766 (76,4%)	237 (23,6%)
Slovakkia	857 (80,6%)	206 (19,4%)	676 (66,5%)	340 (33,5%)
Sloveenia	955 (95,3%)	47 (4,7%)	869 (86,9%)	131 (13,1%)
Hispaania	892 (73,8%)	316 (26,2%)	601 (60,1%)	399 (39,9%)
Rootsi	2017 (96,0%)	83 (4,0%)	711 (71,0%)	291 (29,0%)
Suurbritannia	1344 (89,6%)	156 (10,4%)	882 (88,2%)	118 (11,8%)
Kokku	19315 (82,6%)	4071 (17,4%)	19060 (70,4%)	8009 (29,6%)

Allikas: European Election Study

LISA 8. Muutujate kodeerimine

<u>EESi küsimuse sõnastus</u>	<u>Kodeering</u>
Euroopa otsustustasandi tähtsustamine	
Kas Teie arvates oleks kõige õigem suurima probleemiga tegeleda kohalikul, riiklikul või Euroopa tasemel?	1 – Euroopa tasemel; 0 – kõik ülejäänud
Paljud inimesed ei võtnud Euroopa Parlamendi valimistest 7. juunil osa, samas kui teised käisid hääletamas. Kas Teie hääletasite?	1 – jah; 0 – kõik ülejäänud
Hinnang majandusele	
Mida Te arvate majandusest? Kas riigi üldine majanduslik olukord on võrreldes olukorraga 12 kuud tagasi muutunud...	1 – parem; 0 – kõik ülejäänud 1 – halvem; 0 – kõik ülejäänud 1 – sama; 0 – kõik ülejäänud
Milline on Teie arvates täna Teie riigi kõige olulisem probleem?	1 – majandusega seotud (vt LISA4); 0 – kõik ülejäänud 1 - finantskriisi mõju majandusele; 0 – kõik ülejäänud
Kontrollmuutujad	
Vanus	Aastates
Haridus	Aastates
Sugu	1 – naine; 0 – mees